

Заморський Вістник

THE TRANS-OCEANIC HERALD

Число V.

Торонто, Онт.

Май, 1920.

Рік 1.

Зміст.

Від Редакції.
Пан Базалей.
Підвалини хліборобства.
Арифметика.
Фізика.
Хемія.
Біологія.
Психологія.
Історія культури.
Колиска народів.
Жертва мійського блиску.
Зорі Греції.
Всесвітня історія.
Камені, що падають з неба.
Віджитки в людській натурі.
Ради про здоров'я.

Накладом і з друкарні Робітничої Книгарської і Видавничої Спільки

516 Queen St. W. Toronto, Ont.

ЦІНА 25 ц.

ЧИТАЙТЕ І ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ НАУКОВИЙ
ЖУРНАЛ!

„ЗАМОРСЬКИЙ ВІСТНИК”!

„Заморський Вістник”—се одинокий на цілу Північну Америку ілюстрований місячний журнал.

„Заморський Вістник” містить в собі по-простому виложену науку, якої тепер так бракує нашим робітникам і фермерам, пояснюючи ту науку многими образками.

„Заморський Вістник” є дорогоцінним помічником тим, що самі себе просвічують.

„Заморський Вістник” містить в собі зрозуміло для всіх написані виклади слідуючих наук:

Астрономія, Геологія, Географія, Арифметика, Альгебра, Геометрія, Механіка, Історія культури, Фізика, Пояснення незрозумілих слів, Опис народів, Головніщі події в Історії людства, Життя звірят і рослин, Ради про здоров'я, Господарські поради, Як виховувати дітей, і багато иньшого.

„Заморський Вістник” є журналом для родин, бо надає ся до читання жінці і дітям.

„Заморський Вістник” подає огляд політичних подій, що стались протягом кожного місяця.

Річна передплата в Канаді: на рік \$2.50 ц. на півроку \$1.25.
до Європи і Америки на рік \$2.75ц. на півроку \$1.40ц. Поодинокі число 25ц. Хто ще не має журналу, хай скорше за-
пренумерує і вишле передплату на адресу:

ZAMORSKYJ VISTNYK

516 Queen St. W.

TORONTO, ONT. CANADA.

„Заморський Вістник” також висилає ся до Старого Краю, запринумеруйте для своїх крєвних або знайомих в Старім Краю!
Оказове число висилаєть ся за попередним надісланєм 25 ц.

ПІДВАЛИНА НАУКИ.

(мова, рахунки, землеопис.)

Пересічно велика більшість людей родить ся з здоровим природним розумом. Але розум той спочатку є в нерозвиненім, неуправленім стані. У дитини він, як той білий аркуш паперу, що на нім що схочеш, той напишеш. Але мало було в світі людей, щоб у них на тім "папері" до ладу та порядку були (їхнього часу) науки виписані, усі приписи доброї вдачі вложені. В житю не так. Всіляке безглузде, замотиличене, бруталність пхають ся замахувати всіляким дехтем вздовж і поперек чистий "папір" той.

Щоб зрозуміти се більше, пригадайте собі, як ви колись дивились з якої небудь височини на рух людей на майдані велелюдного міста. Там була тільки "глота". Кожний квапив ся у своїм напрямку, ні ладу, ні проводу. Отаким буде знане невченої, або недовченої людини. В неї в голові нема ні кінця, ні початку, хоч з надвору та людина здаєть ся і поважною та дорослою. Навпаки, ви бачили рух війська або який-небудь зорганізований похід. Отак у голові людини, що має розум вправлений. Там кожне знане, наче розложено в порядку, кожне в своїм закамарку, а розум, як добрий господар, знає, коли, де, що і як у потребі з того знання дістати та зужити.

Ми Українці, у своїй величезній більшості, маємо в головах більшу чи меншу кількість всілякого "нахапаного знання", заплутаного, як ті нитки, що кіт ними бавив ся. Наш "папір" списаний вздовж і поперек рукою нашого темного житя. Щоб прийти нам до ладу з своїм знанем, багато труду треба покласти: позбирати до порядку те знане, що маємо, додати того, що бракне, повикидати те, що застаріне та непотрібне. Кажучи, знов, образково: випрати наш папір та вписати усе поновому.

Початками науки є: мова, рахунки, землеопис (географія) з астрономією. Від сего починають учитись діти, від сего має починати і самоосвітник, нероблячи різниці, як він за старий. Хапатись за що вищого немож, не поставивши підвалин, як годі будувати хати від-даху.

Мова. Мови навчаємось від батьків і взагалі від стичности із всілякими людьми. Але сего ухового нахапаня за мало. Треба мову вивчи-

ти. В мові треба знати: 1) слова, 2) відміни слів, 3) укладання речень. До сего треба студіювати Українську граматику та Український словник.

Слова. Кількостею слів означаєть ся стан культури людини. Декотрі дикуни з Полудневого Моря уживають кілька-десять слів. Наші мешканці в Карпатах подекуди не мають у своїм ужитку більше як 200 слів. Пересічно осьвічена людина розмовляє 2.000 слів. Але англійська мова має на 75.000 слів більше як німецька, французська та італійська взяті на купу! Людина такого народу, як Українці, мова кстрих ще в стані збудовання, має не тільки знати усі слова свого народу, але докладати праці у витвореню нових слів, щоб не лишатись позад поступу.

Відміна слів. Убогіша мова збільшуєть ся словами тим чином, що після прав тієї мови витворюють ся нові, або позичають ся і перероблюють ся чужі, слова. Та не тільки треба знати слова, треба їх уміти відмінити, щоб тинину уяви висловити як-найдокладніше.

Укладання рень. Можна намолоти цілу купу слів, а ніхто не зрозуміє дочого вони сказані. Наука мови вимагає уміня зрозуміло висловляти словами людські думки. Отже, початковому осьвітникови нічого не лишаєть ся, як брати до рук українську граматику і вивчити її.

Рахунки. Як гірко дивитись на людину, що каже, що вона "лумера" не знає. Але як гірко тому, що ділити, множити не потрафить, уламків не знає, процентів не обрахує. Такому пропадати під копитами житя. Бож тепер світ машин, а машина вимагає, щоб той, що нею рухає був осьвіченою людиною.

Землеопис (географія). Людина жиє на землі. На тій землі містять ся людська доля і людська біда. Цілу землю треба так само знати, як свою власну хату. На землі є суходоли та моря, всілякі ґрунта, каміне та метали, — про се вчить геологія та мінералогія; на землі є всілякі рослини — досліджує їх наука ботаніка; на землі жиє всіляка звірина, птахи, риби та комахи, — про що вчить наука зоологія; на землі живуть всілякі люди з своїми діями теперішности та минувшини — науки: антропологія, історія, історія культури, тощо тичать ся того; і багато иньшого є на землі

в людей та звірини, що загальна наука обхоплює. Але поперед тих наук — треба знати самий землеопис, щоб розуміти, де власне те все відбувається та жие, чи містить ся, про що ті науки оповідають. Отже, тут треба брати до рук книжку географію і вчити її, і по мапах розглядатись, аж цілий світ стане вам знаним, як рідне село.

Та біда в тім, що багато є неосвічених людей, що тепер багато про науку балакають, але мало з них є жвавих, щоб узялись і провели себе по всіх шаблях науки, від нічого до вищого.

А таких героїв самоосвітників тепер потребує сей світ!

ПАН БАЗАЛЕЙ.

(Поема з часів кріпацтва.)

Гей, і б'є — не оглянеться пан Базалей,
Так і свище береза бруньками!
Не десяток, не сотня підданців-людей
Прокляли все життя під різками.
Не десяток, не сотня жінок, мужиків
Під різками з душею розстались,
Не один заховався у петлю меж трямків,
А багато з лісами братались.
А були і такі, що вбивали дітей,
Щоб у панському пеклі не тліли, —
Хай хоч дітьми не тішиться пан-Базалей!
Ну, а більшість — кляли і терпіли.
Та дарма! за людьми не вбивається він, —
А пійма втікача, то замуче, —
Його села ідуть на пів тисячі гін,
Та і племя мужиче плодюче:
В десять рук їх катуї — не запереш усіх!
Хоч по сотні зсилай у копальні!
Зате решта селян — і жалітися гріх —
На підбір кріпаки ідеальні!
Гей і б'є — ніби грає, магнат Базалей,
Аж голосе тужлива береза!
Хіба жалко гілля для невдячних людей?
Цілий гай коло панського плеса!
Ще ні світ, ні зоря піднімається пан
І сіда чаювать серед двору,
Де розкішним гіллям розійшовся каштан,
Роскидаючи тінь на обору.
Він газету чита, попива кофійок,
Перед ним винуватих тіпають,
А кругом кріпаків кілька душ без шапок
Свою чергу страшну дожидають.
Одтіпають — устань (а як ні — підведуть)
І у ноги вклонись за науку,
А забудеш, крий Боже, то знов розіпнуть,
Як ледачу яку товарюку...
Так минали часи. Пан байдужо лупив, —
Одинаково: будень чи свято,
А не били тоді, коли пан виїздив...
Та було таких днів небагато...

Наступала похолом тривожна весна,
Вісім сот шістьдесятого року,
Прокотилася хвилево чутка ясна
Про кінець і кріпацтва й оброку.
Гомоніли старі про колишні часи,
Про часи ще козацької волі,
Коли їхні були і степи і ліси,
І в панів не кріпачили голі.
Прокотилася хвиля блискуча — як день
У проміні, у квітах весною,
Розбудила рої гайдамацьких пісень,
У палацах повисла журбою.
І давніше не раз пробігала гулка
І пекуча й однаково сміла,
Та ніколи в устах голяка-кріпака
Вона голосно так не бреніла.
Дратувала вона невгамовних панів,
А найбільше — того Базалея,
Розгорявся його не затриманий гнів,
І прийшла йому добра ідея:
Щоб найбільше добра — доки воля — придбать,
А найменш кріпаків одпустити, —
За найменші провини звелів катувать,
За великі ж, — то просто забити.
Засвистали різки, загули канчуки!
Як снопи, мужиків розстеляє!
— Волю дати? Вам волю, бридкі лайдаки?!
Хай же воля з вас кровію стікає!
І знебувся народ. Неставало снаги.
Уже ледве волода руками...
І таємно в ночі мандрували в луги,
Розмовляли чудними словами.
Насувалася ніч; і над панським двором
Перевернутим морем повисла.
А ні згук не бренив над великим селом,
Ніби смерть кожну хату притисла.
Бо в палаці і крики, і безліч огнів:
Базалей іменини справляє.
Для гостей пятьдесят одтіпав кріпаків,
А тепер паничів забавляє:

Повну залю нагнав уродливих дівчат,
 Як одна — незаплетені, голі.
 — А утніть гопака! Паничі аж сичать...
 І хапають... і падають долі...

 Незабаром і світ. Потухають зірки.
 По домівках роз'їхались гості
 По палаці пустім метушать гайдуки
 І готують постіль його мосці.
 Помолившись побожно на свій образок,
 Та і спати вже пан укладався.
 — Наготуйте ж на завтра побільше різок!
 А гайдук нахилився — засміявся.
 — Що ж ти скіришся, хаме? Чудне що знайшов?
 Жартувати наважився, бидло?
 Чи не думаєш, може, собача ти кров,
 Що мені вже пороти набридло?!
 — Хо-хо-хо! угадав! Я і справді змарнів:
 Мене старість хворобами варе...
 Так нехай же бурмистер десяток пучків
 У росолі гарячим запаре!
 А за те, що стоїш, як хамлюга-тюхтій,
 Не подякуєш пана за ласку, —
 Я раненько Палажці коханий твоїй
 Стьожечок положу під запаску.
 — Винен, пане!.. Пробачте... Навколішки впав
 І нагнувся коло панського ліжка
 І долонями щільно лице затуляв,
 А з під пальців... світилась усмішка...
 І не встиг іще пан одпустить гайдуків,
 Як ось тупіт роздавсь по підлозі,
 І з десяток чи й більш молодих мужиків
 Уродилось на панським порозі.
 — Добрий вечір, наш пане! — А хто се? Чого?!
 Хто впустив вас, смердючії хами?!
 Гей, лупіть, гайдуки!! — Не робіть бо сього!
 Увійти ж ми насмілились сами...
 Бачте, пане коханий, ми... хочем гулять,
 І зайшли, щоб продовжить потіху...
 — Канчуків, гайдуки! Пси! вам довго казати?!
 Гайдуки ж аж качались од сміху.
 — Не хвилюйтеся, пане! Се шкодить панам,
 Рятувати ж ніхто не поткнеться,
 Та й не різать прийшли ми... Повірьте вже нам:
 Благодітеля кров не проллється...
 Іменинник сьогодні наш пан-Базалей,
 І з панів ні душі не минули:
 За сто верст, або й більш, назбирали гостей,
 А про нас уже, бачте, й забули...
 Не гаразд... Але ми не забули про вас:
 Хоч запізно, а все ж привітаєм...
 При панах здоровити було негаразд,
 Бо ми ж панови звичаї знаєм"...
 За вікном, як могила, таїлася ніч,
 Десь звичайно півні заспівали,

І звичайно огонь колихався від свіч,
 І звичайно лакеї стояли...
 Як би грім або гряд, або лемент чи плач,
 Або раптом земля захиталась,
 Або сволок упав, чи занявся палац,
 Або крівля одразу распалась, —
 А то ні!.. Мужики й ватажок-дідуган
 У палаці — як дома байдужі...
 Аж не вірив у дійсність здивований пан
 Та як гримне: "А вон, псині душі!"
 Прокотилась луна по будинку пустім —
 Аж найдальші кімнати озвались.
 В отповіть покотився розсипчастий грім:
 Гайдуки й мужики реготались.
 Божевільно присутніх очима обвів
 І схопивсь за набиті пістолі,
 Але в мить, ніби міх, на поміст полетів, —
 Безоружний лежав уже долі.
 — Гей, їй-Богу, не кончите, пане, добром!
 Та дарма дерете ви й горлянку, —
 Ось ідіть лиш до нас та роздавим гуртом
 За здоровячко панове шклянку.
 Хай нам вибачить пан (та мигнув гайдукам,
 І вродились сулії й графини)...
 Готувалось воно і не нам, кріпакам,
 Та... з своїм і не йдуть на йменини"...
 Забрязчали пляшки, задзвеніли чарки —
 Випивають непрохані гості,
 За великим столом мужики й гайдуки, —
 Аж патьоки з вина на помості...
 Ось підвівся один і **торох** кулаком:
 — Гей, не гоже нас, пане, цураться!
 Час! півні почали верещать над селом,
 А прийшли ми до тебе не граться!
 — Псина кров!.. Бидло!.. Хам!.. — Е, та й кепсь-
 кий язик!
 Наче баба-перекупка п'яна!..
 А внесіть лишень, хлопці, гнучкий молодник
 Та стягніть штанята геть з пана!
 — Як?!.. із мене?!.. штани?!.. Се ж гидота! се
 гріх!
 Без штанів щоб лежать перед вами?!..
 — От дурниця! не раз же скидали ви їх
 Перед нашими навіть жінками!
 — Ой, рятуйте! Собаки ви! Хами!.. Розбій!
 Убивають!.. — Мовчіть уже, пане,
 Ось скидайте штани та лягайте мерщій,
 Щоб не вишло бува що погане.
 Іменини ж у вас! Вже і їли й пили,
 А тепер віддамо вам подарки:
 До старечих кісток, щоб ви довше жили,
 Ми притулим гарячі припарки...
 Унесіть лиш! І в мить оберемок різок
 Гайдуки у кімнату втаскали,
 Базалея ж тим часом як добрий мішок

На не вкритій підлозі поклали.
 Два на боки зайшли, ухопили різки.
 — Нуте, пане, хильніть на дорогу!
 Не в'їдатимуть так дошкульні виразки,
 А то й сон вас не візьме, їй-Богу!
 — Кровопийці!.. — Не хоче? — не наша вина,
 Аби ми його ряд не минали.
 Коли б нам під різками не то що вина —
 Хоч горілки по чарці давали!
 Припечіть же! І в мить ворухнулись різки,
 Продзвеніли, як струни, два свиста
 І на панову спину поклали разки
 Таки доброго справді наміста.
 — Ой, ой-ой!.. Каравул! Понеслося у мить
 І наповнило панські покої.
 А береза літа, а береза свистить,
 Наче шабля в гарячому бої.
 Раз ударе, — і другу вже гілку хвата,
 А тим часом приліплює другий,
 Ціла купа оббивків-різок вироста,
 І хрипить уже пан від натуги.
 — Що, болить хіба, пане? боліло ж і в нас,
 І зубами від болю плювали.
 Чи не так наша кров під різками лїлась?
 Та не раз з під різок і ховали.
 — Стійте, хлопці! бо панові треба спочить! —
 Обізвався ватажок із-за столу:
 — Треба дати, бідоласі, в душі промочить,
 Підведіть лишень пана із долу!
 — Ой... падлюки!.. Кохані!.. — Чи може й тепер
 Пан одмовиться з нами хильнути?
 Уявіть собі, пане, що ви — офіцер,
 І в пліну довелось вам побути...
 Непили б ви хіба од своїх ворогів?
 — Ой!.. на смерть уже краще забийте!
 — Положіть же на милость, паноченьку, гнів!
 Хлопці, келих для пана налейте!
 Чи гадав хто із нас, що за панським столом
 Доведеться з панами брататься?
 Загранишне вино з ними п'ють коряком?..
 А тепер будемо далі квитатися.
 — Та помилуйте, братя!.. в вас Бога нема,
 Хіба мало ще ви карбували?!..
 — Се про Бога ви, пане коханий? — дарма!
 Пізнавато про його згадали!
 — Ой, хіба ж таки будете знову лупить?

Моя спина до решти подрана!..
 — Так отсе у вас, пане, вже й спина болить?
 Поверніть же на пузо ще пана!
 Знов завили різки. І здалось — вони
 довгий крик чийсь дрібненько кришили.
 — Ой!.. тихіше!.. голубчики!.. рід сатани!..
 — Що ж робити! — се ж ви нас навчили!
 І голосять різки, аж повітре свистить —
 Розгулялась журлива береза!
 Не вважає кріпак, що не стане чим бить —
 Цілий гай коло панського плеса!
 — Що, болить таки? га? се з початку, а там
 Призвичається й панове тіло.
 Мабуть думали ви, що болить лиш панам?
 Отже й нам не помалу боліло!
 Уже ранок у вікна як день забілів,
 Уже гомін уранішній чути.
 Базалееві знов, щоб бува не зомлів,
 І спочити дали і хильнути.
 — А тепер — на ломоту щоб пан не хворів
 Та з заостуди кістки не боліли —
 Почастуєм десятком солоних пучків,
 Що ви вчора запарить веліли!..

Покропили легенько і спину й живіт,
 Як налитими сімлю різками,
 Потушили свічки, та і за-очі світ —
 Подалися в гурті з гайдуками.
 Кілька тижнів зі смертю боровсь Базалей,
 Як гадюка на ліжку звивався,
 Все в гарячці кричав, щоб пороли людей..
 І на решті як тріска піднявся.
 Кілька день він сидів, гомонів як крізь сон,
 А часами — то гірко всміхався..
 А то раз ізвелів запрягти фаїтон
 Та раненько у город подався.
 Скам'яніло село. Ніби вимерло все.
 Шепотіли досвідчені люди:
 — О тепер губернатора пан привезе!
 Ой, страшна езекуція буде!..

Дні за днями ішли... довгий час проминув...
 Маніфест уже скрізь прочитався...
 Вже й новому цареві народ присягнув...
 Базалей же назад не вернувся...

С. К. Кушелівський.

З московської мови переклав В. Буртник.

Підвалини Хліборобства

Кожне зайве зерно приходить до спотички з другими зернами, і в тім випадку, коли нема місця для кожного з них, перемогу одержують душі зерна, себто такі, що більше здібні до існування. Таким робом слабші стають усуненими від участі в розплоджуванню. Такий природний спосіб дуже часто провадить до витворення відмінків.

10. Виглядозмін. Деколи подибується одна рослина, що неподібна на своїх побратимів. Звичайно така рослина не обдарована здібностями передавати свої особистості своїм нащадкам, і її порід вертає назад до звичайного типу своїх предків. Такий поворотний тип, швидче від других може статись нездібним до життя в давних обставинах і скоро зникає. Деколи ж такий змінений тип може стасись більше здібним до існування і в сприяючих обставинах передати свої особистості своєму поколінню, котре вже буде більше різнити ся від своїх пращурів, з котрих повстало. В такім випадку, новий тип може відіпхати первістний тип, а на-томість розплодити свій новий рід на місці старого. Такі родозміни можуть повстати швидче, ніж за помочю самого природного добору. Приміром, худоба раси Гірфорда представляє собою зміну вигляду.

11. Розвиток бурянів після природного добору. Звичайно буряни дають найкращі взірці пристосовання до обставин. Майже всі буряни в Америці рахують ся європейського походження. Впротязі століть всі ті буряни росли і розвивались на старанно упрямлених полях Америки, поки кожний з них не витворив особливші характери, котрі дали йому силу змагатись з засівами, не вважаючи на всі заходи людини винищити ті буряни.

12. Право Де Кондоля. Дорогою процесу природного добору рослини пристосовують ся до даних підсоняшних обставин, а тому їм тяжко пристосовлювати ся до підсоня більше полудневого, або північного. Досліди показують, що сливе дерево, котре гарно розвивається в одній державі Америки, гине зимою в другій державі. Червона сосна росте в Америці на всім просторі меж державами Північна Дакота, а Теннесі; але коли насінє тієї сосни перенесеть ся з одної з сих держав до котроїсь иньшої, житеупертість того дерева стає неодна-

кова. Після докладного обсервовання сего питання, Де Кондоль прийшов до висновку, що рослини, коли перенести з їхнього родинного місця на віддаль сто миль на полудне, або на північ, гублять свою силу супротиморозности та живучости. Се питає, що до пристосовання рослини до иньшого підсоня, варто більшої уваги. Північні гатунки овочів та зерен не все пристосовують ся до полудневого підсоня. Те саме діється і з полудневими рослинами завезеними на північ. Кукурудз не може дійти нормально, коли насінє до посіву візьметь ся з місця на сто миль з полудневих сторін.

Нераз через звичай і економічні обставини доводить ся купувати насінє з других країн, де таке насінє можна набути геть таньше. Та взагалі не можна з сього користати хиба що такі сторони лежать під таким самим підсонем. Тому найкраще уживати місцеве насінє.

13. Штучний добір. Впротязі віків, люди старались охоронити кращі рослини та пожиточні животини, і така поміч людська спричинила до більшого улпшення якости тих рослин та жвотин, ніж се могла учинити сама природа. Кукурудз і пшениця так тепер відмінились від своїх пращурів, що тепер годі їх і прирівнювати до їхніх родопочаткодавців. Штучний добір часто приводить рослини до таких виглядів, в яких вони не могли б існувати за натуральних обставин. З другого боку намагання людей часто помагають натуральному розвитку рослин. Порядний господар не вживає на насінє такої кукурудзи, котра дає мало зерен або такої пшениці, котра легко підлягає хворобі головні. Товар, котрий поволи розплоджує ся не має місця у таких господарів.

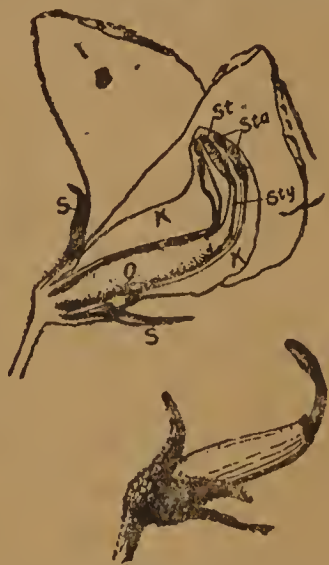
Заходи, щоб улпшити якість рослин науковими способами, були початі ще в минувшій століттю, і те що вже осягнуто треба уважати великим дивом. За ті здобутки ми особливо маємо бути вдячними великому розвою знання про право спадчини.

Росплід рослин.

14. Органи, котрі витворюють насінє у рослин. Образок ч. 4. показує частини квітки з гороха. Її головнішими частинами є: **тички та булавки.** Тички складають ся з двох частин: **філяменту та порошія.** Вони призначені до перетримання розродчого пилу, що має в собі по-

яєчника, чито яєчного кубельця, маточника і писочка. Яєчне кубельце передержує зароди до заплідження, котрі по відцвітю перетворюються в насінє. Писочок булавки приймає зародчий пил. Пил, діставшись у писочок зараз починає рости і почасі досягає зародків. Протоплазма зародчого пилу лучить ся з яєчником і наслідком того стаєть ся початок нової рослини. В тій новій рослині, ми розпізнаємо зародок гороху або зерна кукурудзу.

Обр. 4. Розітненє горохового цвіту S. пелюстник, частина чашечки; K. та B. частини віночка; Sta. порошії на тичечках; O. та Sty. частини булавки; O. філамент; Sty. матошник; St. писочок.

нова рослина живить ся матерією зерна, поки воно не відділить ся від послідного. Але зародок виявляє собою нову рослину, скоро тільки зародчий пил злучить ся з зародками. Після того стара рослина не має більше жадного впливу на зародок; вона тільки готує його до повного розвитку.

Коли зародок не запліднить ся, він не стає ембріоном. Під-час лущення гороху, часто-густо можна зауважити маленькі зерна гороху, завбільшки головки шпильки. Такі манісінькі горошини будуть незаплідненими зародками.

15. Розплід половий і не-половий. Коли нова рослина сталась дорогою сполучення двох частин протоплазми, — такий розплід звемо половим, а сполучені дві частини протоплазми звуть ся "гаметами" (gametes). Коли ті дві частини походять з різних рослин, тоді така завязь зветь ся похрещенем. Колиж зародчий пил і зародки походять з тієї самої квітки, тоді такий заплід зветь ся самозавязом. Багато рослин розводить ся з цівок, стебел, чи-то гіля, з коріня та листя. Такий розплід належить до **не-полового**. Бараболя розплоджуєть ся з самого плоду. Декотрі трави розплоднують ся з коренів або підземних стебел. Пшениця, жито, овес і ячмінь будуть собі корчі, котрі повстають від кореня як відростки. Більша частина господарських рослин, котрі розплоднують ся не-половим чином, витворюють всеж в собі насінє.

16. Штучне похрещенє. Похрещенє різних

рослин не робить ніяких труднощів. Найголовнішою річею в сім випадку ось що: 1.) не допускати несподіваного зародчого пилу на писочок, і 2.) накласти потрібного пилу, коли писочок готовий приймати його.

Візьмим, наприклад, випадок, коли потрібно похрестити два гатунки яблук. Передше ніж квітка роспукаєть ся, треба усунути геть тички з кільканайцятьох квіток на однім дереві, котре про означене гатунку яблука назвімо "А", і закрити ті квітки папіровими мішечками. В такім випадку треба уважати, щоб не поламати булавок. Пелюстки також можна усунути, коли вони заваджають. (Образок № 4 показує рошій. Булавка складає ся з трох частин: з цвіт гороху без булавок та пелюстків.) Колиж дерево в повнім цвіті, тоді квітки готові до прийняття зародчого пилу. Тоді потрібно зтрусити кілька квіток з дерева иньшого гатунку яблук (котре ми назвемо "Б") над мищиною, щоб добути зародчого пилу. Натрушений пил треба накласти на писочки квіток на дереві "А" за помочю мягкой щіточки (найкраще з вельблюджой шерсті) або пальцем. Після сього ті квітки треба знова завити у папірові мішечки, щоб не допустити иньшого зародчого пилу. Коли плід пічне формуватись, тоді мішечки повинно поскидати.

Коли дві ріжного гатунку рослин або дві породи животин похрещуть ся, так нове покоління рослин або животин зветь ся **похрестом**. Таких звірят звуть також **метисами**.

Декотрі припущення спадчини.

17. Питаня спадчини. Коли зародчий пил червоноцвітлого гороху запліднить зародок білоцвітлого гороху, так декотрі повставші з того рослини будуть мати червоний, а декотрі білий цвіт. В сім, як і в спадчині взагалі, ми подібуємось з двома питаннями.

1) Яким робом вдачачі особливости матірної рослини можуть відбиватись на дрібках пилу?

2) Яким робом підлягаючі сполученю дрібки передають свої вдачані особистости новій рослині?

Яким робом пил гороху може передавати новій рослині цвіт, великість та горохову форму та иньші вдачані особливости тієї рослини? Певної відповіді на сей запит ще ніхто не дав, хоч відносно того існує багато припущень.

Коли дві дрібки сполучують ся на витворене нової істоти, так яким робом сполучують ся вдачані особливости тих дрібок?

(Дальше буде).

І. Стефаницький.

Математичний Відділ.

(Продовжене.)

МНОЖЕНЕ

(Продовжене.)

Часом пишуть множника в однім рядку з множимком, розділюючи їх знаком множення $\times$, а відтак, додавши частинні висліди, підписують загальний вислід:

$$\begin{array}{r} 483 \times 211 \\ 483 \\ 483 \\ 966 \\ \hline 101913 \end{array}$$

Перевірка множення. Множене перевірюється в той спосіб, що змінюється порядок множимка і множителя, і тоді як вийде один і той самий вислід, так множене було зроблене добре.

Наприклад:

$$\begin{array}{r} 537 \\ \times 42 \\ \hline 1074 \\ 2148 \\ \hline 22554 \end{array} \quad \begin{array}{r} 42 \\ \times 537 \\ \hline 294 \\ 126 \\ 210 \\ \hline 22554 \end{array}$$

В обидвох множеннях вислід один і той самий, значить, множене добре зроблене.

ВПРАВИ.

- 1.) Помножити 6893 через 2, через 4, через 6, через 8.
- 2.) Помножити 47156 через 3, через 5, через 7, через 9.
- 3.) Знайти вислід числа 57092 помноженого через 2, через 7, через 9.

ДІЛЕНЕ.

Справа, щоб нею одно число ділиться на стільки рівних частин, скільки в другім числі буде одиниць, зветься діленням. За помочию ділення можна довідати ся, кільки разів одне число більше, або менше від другого.

Коли поділити 24 яблука поміж 6 хлопців, то кождий з них дістане по чотири яблука. Тут 24, чотири рази більше від 6.

Поділити можна лише більше число на менше.

Те число, що ділимо називається ділимком, а те число через яке ділимо, або котре вказує,

на скільки частин більше число має бути поділене, зветься — ділителем; те число, що виходить з ділення, або котре вказує скільки разів ділимком більший від ділителя, зветься частиною. Число, що зістається при діленні, називається рештою. Вона трапляється тоді, як ділимком не може бути поділений на ділителя в рівних частях; решта все менша від ділителя.

От поділити 75 карбованців на 9 люда, отримають всі по 8 карб. і ще остається 3. Тут 75 називається ділимком, 9 ділителем, 8 частиною, тому що кождий дістав свою част. Хто знає, приміром, що $7 \times 2 = 14$, той напевно

При діленні уживають звичайно дві точки (:) як знак ділення. Приміром, 20 поділити на 5, пишеться $20 : 5$.

Ділене малих чисел на малі числа.

Ділене дуже тісно сполучене з множенням. ку 8 карбованців, а 3, що лишилось, є рештою. мусить знати також, що $14 : 2 = 7$, або $14 : 7 = 2$. Так само, коли $56 : 7 = 8$, бо $7 \times 8 = 56$; $45 : 9 = 5$, бо $9 \times 5 = 45$.

Отже для того, щоб вміти добре ділити, треба добре знати табличку множення.

Ділене з рештою. Не все можна зробити ділене так, щоб розділивши ділимком на ділителя не оставало нічого. Ось, ділячи 73 на 9 отримаємо 8 і ще 1 остається, бо $9 \times 8 = 72$. Різниця між 73 — 72 є 1, що називається рештою. Коли при діленні є решта, тоді її пишеться в горі, відтак горизонтальну криску, а під крискою ділителя. Наприклад, $85 : 8 = 10$ і 5 решти. Сю решту 5 пишемо $\frac{5}{8}$ і ставимо коло 10. Тоді повисше ділене виглядає так $85 : 8 = 10\frac{5}{8}$

ВПРАВИ.

- 1.) Поділіть скоренько з памяти слідує:

$$\begin{array}{llll} 27 : 3 = & 70 : 7 = & 45 : 9 = & 60 : 12 = \\ 18 : 3 = & 35 : 7 = & 81 : 9 = & 120 : 12 = \\ 21 : 3 = & 25 : 5 = & 108 : 9 = & 84 : 12 = \\ 30 : 3 = & 55 : 5 = & 72 : 8 = & 144 : 12 = \end{array}$$

- 2.) Знайдіть скоро частини:

$$\begin{array}{lll} 98 : 49 = & 68 : 4 = & 13 : 6 = \\ 92 : 23 = & 48 : 16 = & 22 : 7 = \\ 91 : 13 = & 84 : 6 = & 49 : 3 = \\ 88 : 22 = & 98 : 14 = & 46 : 5 = \\ 15 : 9 = & 59 : 11 = & 75 : 12 = \end{array}$$

Ділене великих чисел робить ся в той спосіб, що вперед пишеть ся ділимок, за ним значок ділення, а відтак ділителя; ділене починати треба все від цифрів ділимка, що стоять по лівій руці, поступаючи до правої; довідавшись скільки разів ділитель містить ся в перших числах ділимка, написати те число на місці частини; потім помножити через те число ділителя, а вислід з сего підписати під тими числами, які ділимо, і відняти; відтак до того, що останеть ся дописати слідуєчу цифру з ділимка і знов ділити так само доти, доки в ділимку не стане цифрів.

Наприклад: 864 поділити на 4. Тут ділимок є 864, а ділитель 4. От і написати так:

$$864 : 4 =$$

Чотири в вісьмох містить ся 2 рази, написати 2 поза знаком = і множити через сих 2 ділителя: 2 рази 4 є 8; 8 підписати під 8 і відняти; з віднімання 8 від 8 остало 0, — до сего списати слідуєчу цифру з ділимка — 6 і знов ділити. Зеро по лівім боці нічо незначить, і можна його неписати тому що дальше в ліво від зера нема жадної цифри більшої від зера. Остає до ділення лише 6. Чотири в шістьох містить ся 1 раз. 1 написати коло 2 і множити через него ділителя; 1 раз 4 є 4; 4 від 6 остає 2. До 2 дописати слідуєчу (остатну) цифру з ділимка, що дасть 24 і ділити. Чотири в двайцять чотирох містить ся 6, які треба написати поруч 1 і помножити через ділителя. Шість раз чотири є 24; відіймивши 24 від 24 остає нічо. Так всі цифри ділимка 864 зістали поділені на 4 і вийшла частина 216.

$$\begin{array}{r} 864 : 4 = 216 \\ 8 \\ \hline 6 \\ 4 \\ \hline 24 \\ 24 \end{array}$$

В той-же самий спосіб робить ся ділене великого числа на велике число. Наприклад: $24384 : 24 = 1016$ в 24 містить ся 1, що пишемо на місці частини і множимо 1 через ділителя. 1 раз 24 є 24, які підписуємо під 24 в ділимку і віднімаємо: 24 від 24 остає нічо. Списуємо слідуєчу цифру 3, 24 в 3 містить ся 0 і те 0 пишемо коло 1 на місці частини; Помноживши ділителя через 0 нема нічо. Беремо дальше одну цифру з ділимка 8 і пишемо коло 3, що разом буде 38; 24 в 38 містить ся 1, що пишемо на місці частини коло 0 і множимо через ділителя: 1 раз 24 є 24; віднявши 24 від 38 остає 14.

До сих 14 списуємо слідуєчу (остатну) цифру ділимка 4 і отримуємо 144, які ділимо на 24; 24 в 144 містить ся 6 раз. Сих 6 пишемо поруч 1 на місці частини і множимо через ділителя. 6 раз 24 є 144; 144 від 144 остає нічо. Отже, поділивши 24384 на 24 виходить 1016.

$$\begin{array}{r} 24384 : 24 = 1016 \\ 24 \\ \hline 38 \\ 24 \\ \hline 144 \\ 144 \end{array}$$

При діленні уживають ще й інших знаків. Приміром, $32199 : 57$ можна написати

(ділитель)	(ділимок)	(частина)	(ділимок)	(ділитель)
57)	32199	(564	або -	32199 57
	285			285 564 (ч
	369			369
	342			342
	279			279
	228			228
	51 (решта)			51 (решта)

Перевірка ділення. Щоби перевірити, чи ділене було добре зроблене, треба частину помножити через ділителя, а до сего додати решту, як що вона була; коли з сего вийде число рівне ділимкові, значить, ділене було зроблене добре, без помилки.

Наприклад: $435 : 4 = 108$

$$\begin{array}{r} 4 \\ \hline 35 \\ 32 \\ \hline 3 \end{array}$$

Перевірюючи, множимо 108

$$\begin{array}{r} \times 4 \\ \hline 432 \end{array}$$

До сего додаємо решту + 3

$$\begin{array}{r} 432 \\ + 3 \\ \hline 435 \end{array}$$

Сума тут рівнаєть ся ділимкові; ділене зроблене добре.

(Дальше буде).

СПРОСТОВАНЄ.

В попереднім числі „Заморського Вістника“, через не увагу лишила ся помилка на стороні 10-ій в 22-ім рядку з долини, є написано

$$1437 \times 20 = 1149600,$$

а має бути $1437 \times 800 = 1149600.$

I. Стефаницький.

❖ Відділ Фізики. ❖

(Продовжене).

Вже згадано було, що шкорість руху може бути ріжна. Коли тіло порушається все з однаковою прудкістю, тоді воно відбуває рівномірний рух; коли знов приспішує або пізнить ся, так тоді нерівномірний його рух.

Рівномірний рух. Коли тіло відбуває рівні дороги в рівних часах, тоді маємо його рух рівномірний. Що правда, з рівномірним рухом ми дуже рідко подибуємо ся. Приміром, поїзд виїжджаючи з стації іде рухом прискоренім, а візджаючи на стацію іде рухом опізненим. Все-ж коли ми хочемо довідати ся про його рівномірний рух, так вишукуємо шкорість середню, себто ту, з якою він мавби порушати ся, щоб переїхати означену дорогу в означеній часі рівномірним рухом.

Тоді дорога = шкорості $\times$ час, або $d = s \cdot t$. Коли $s = 50$ миль на годину, а $t = 2$ годинам. Тоді $d = 50 \times 2 = 100$ миль.

Нерівномірний рух. Коли тіло порушається не все з однаковою прудкістю, тоді такий рух зветь ся нерівномірним. Але й нерівномірний рух ділить ся ще на два роди: на позитивний або прискорений і негативний або опізнений.

Прискорений рух є тоді, коли тіло порушається шчимраз шкорішше; **опізнений** тоді, коли прудкість шчимраз менша.

Припустім, що тіло порушається по рівній і простій дорозі 200 сантиметрів на секунду, а по 10 секундах 350 сантиметрів на секунду, тоді збільшене шкорості в 10 мінутах є 150 сантиметрів на секунду. Колиб се прискорене було рівномірне, збільшене шкорості виносилоби що секунди 15 сантиметрів на секунду. Се власне є прискоренем.

Колиб шкорість зменшила ся в 10 секундах до 50 сантиметрів на кожду секунду, тоді зменшене шкорості в 10 мінутах виносилоби 150 сантиметрів на секунду. Якби се зменшене шкорості було рівномірне, то згуба шкорості що секунди булаби 15 сантиметрів на секунду.

Нерівномірний рух є степенем зміни шкорості.

Рівномірно-прискорений рух. Представмо собі, що шкорість якогось тіла збільшається все однаково — 2 сантиметри на секунду, так

в 0 секундах	шкорість	=	0	центим.	на секунду
в 1	„	=	2	„	„
в 2	„	=	4	„	„
в 3	„	=	6	„	„
в 4	„	=	8	„	„
в 5	„	=	10	„	„

Означивши секунди буквою t , шкорість s , а рівномірне прискоренє p , тоді буде

$$s = t \times p.$$

Словами се кажемо: Шкорість в рівномірно-прискоренім русі рівнається часови помноженому через прискоренє.

Пересічна шкорість. Тіло, що зі стану спочинку перейде в рух і буде порушати ся з рівномірно-прискореною прудкістю що секунди 8 центиметрів на секунду, то шкорість його руху при кінці

1-ї мін., 2-ї, 3-ї, 4-ї, 5-ї, 6-ї, 7-ї, 8-ї, 9-ї, 10-ї, буде 8 см., 16, 24, 32, 40, 48, 56, 64, 72, 80,

Отже, на початку, коли воно буде в спочинку, шкорість буде 0 центиметрів; при кінці 5 секунд 40 центиметрів; а при кінці 10 секунд 80 центиметрів на секунду.

Збільшене в першій половині часу є те саме, що й в другій половині, а тому середна (пересічна) шкорість рівнається половині першої і остатної шкоростий, себто, $= \frac{1}{2} (0 + 80)$, або 40 центиметрів на секунду.

Колиб початкова шкорість руху була 5 центиметрів на секунду, то при кінці

1-ї мін., 2-ї, 3-ї, 4-ї, 5-ї, 6-ї, 7-ї, 8-ї, 9-ї, 10-ї, булаб 13 см., 21, 29, 37, 45, 53, 61, 69, 77, 85,

Пересічна шкорість є та, яку мало тіло в половині часу, себто, 45 центиметрів на секунду, що $= \frac{1}{2} (5 + 85)$ або рівнається половині суми початкової і остатної шкоростий, як і передше.

1) Орел перелітає 30 метрів на секунду, кільки кілометрів перелітає він на годину?

2) Тіло порушається в 1-ій секунді 1 метр, в 2-гій сек. 3 метри, в 3-тій сек. 5 метрів, в 4-тій сек. 7 метрів.

Знайти пересічну шкорість.

3) Шкорість якогось тіла в означенім часі є 40 см. на секунду, а прискорене є що секунди 5 см. на секунду. Яка буде шкорість того тіла $\frac{1}{2}$ міноти пізнійше?

4) Шкорість 36 кілометрів на годину виразити в центиметрах на секунду.

(Дальше буде).

М. Мігайчук

ПОЧАТКИ ХЕМІЇ.

(Продовження.)

Розуміється, що два таких атомів творять один молекул; і тому кажемо, що молекул може, а атом не годен сам собою існувати.

Коли хочемо з двох субстанцій зробити якусь нову даму субстанцію, так на се треба найменше по одному молекулу від однієї і від другої субстанції. Приміром, хочемо злучити водень і кисень і зробити воду; тут нам треба одного молекула водня, а одного молекула кисня, або, инакше сказати, нам треба найменше одного і другого, бо в меншій скілько-сти вони не існують. Представимо се ось так;

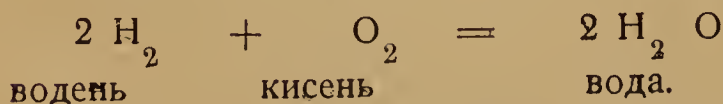
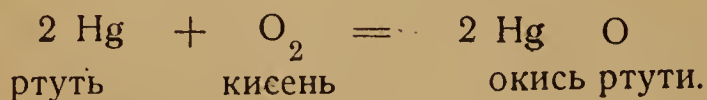
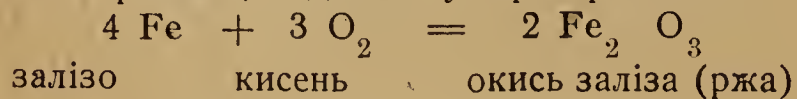
Два атоми водня, а два кисня дадуть один молекул води, в якому буде тільки три атоми, себто два водня, а один кисня. З сего виходить, що один атом кисня лишається не зужитий. Тому треба взяти два рази по два атоми водня, і тоді їх злучити з двома атомами кисня. В та-кім разі дістанемо два молекули води, де не по-зістане незужитого атома.

Уявімо се ось так:

Така як раз хемічна зміна робить ся при витво-рюванню води з водня і кисня. Писанє таких формул при виображенню хемічних змін звемо **хемічним рівнанем**.

Тепер для ліпшого вирозуміння, що таке хемічне рівнане, подаємо тут три приклади:

Вже передом було сказано, що молекул є найменшою частиною якої будь субстанції, що може сама собою істнувати; також — що на один молекул кисня йде що-найменше два ато-ми. Тому якраз і не пишемо один атом з по-динок, наприклад, булоб зле і не правильно писати

бо тут ми представили кисень лише одним ато-мом, який стоїть з осібна сам, а се не можливе в хемії. Щоб се поправити, нам треба писати

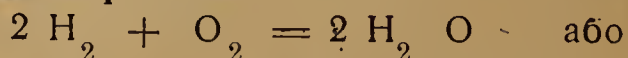

Тут ми взяли два атоми кисня, а чотири а-томи водня і перемішали їх в два молекули во-ди. Сих два молекули складають ся з шістьох атомів. Хтось запитає, як можна читати $2 \text{H}_2 \text{O}$, як шість атомів? На се відповідь така: число 2 перед символом H_2 значить, що H_2 взято два рази, і O два рази, себто O_2 .

Друге питанє може бути: а на що взято аж чотирі атома водня, коли на один молекул во-ди, йде лише два атоми водня, себто, $\text{H}_2 \text{O}$? Тому, взято чотири атоми водня, що один атом кисня злучується з двома водня при витворю-ванню води. Один атом кисня, не мож було взя-ти, бо він сам не існує, лише по-два разом або більше, отже, коли взято два атоми кисня, тре-ба було взяти чотирі, так щоби стало обом по два.

Людина виучується писати хемічні формули ступнево, і аж з часом, по довгій праці над сею річею пише їх легко, майже без надуманя. Так як звичайний писар пише яке будь слово без надуманя які букви якраз уживати.

Спершу пишемо так звану **пробну формулу**, бо, наприклад, ми знаємо, що на воду треба кисня і водня і що вода складається з $\text{H}_2 \text{O}$, отже $\text{H}_2 + \text{O}_2 \rightarrow \text{H}_2 \text{O}$ є пробною фор-мулою. З пробної формули робимо правдиву формулу, себто робимо **хемічне рівнане**. А щоб хемічне рівнане зробити з пробної формули, треба додати 2 перед H_2 себто, написати 2H_2 , а на другім боці знака $\rightarrow$ додати 2 пеерд $\text{H}_2 \text{O}$ себто, написати $2 \text{H}_2 \text{O}$. Отже тепер вий-де **хемічне рівнане**:

При витворюванню ржі з цини, уживається ся цину і кисень. Формулу на ржу з цини пишеть ся $\text{Sn} \text{O}_2$.

Отже, тут пробна формула буде:

З сеї формули бачимо, що до неї не треба додавати ніяких цифрів, бо тут пробна форму-ла вистарчає на порівнане. Однак одна річ тут є, що потребує звернення уваги, а се те, що **(Дальше буде)**.

Початки Біології.

(Продовжене).

Як з насіння виростає рослина.

Цікаво знати, як з малого насіння виростає рослина, часом така величезна; з дрібненької мачинки, наприклад, виростає огрядний мак, або з жолудя — здоровенний дуб.

В кожному зернятку є зародок рослини, так само, як в яечку міститься зародок пташки; в тім рослиннім зародку є початок життя. В малих зернятках тяжко побачити зародок голим оком, але в більших зернятках, або насінню, його можна бачити легко а найкраще — у фасолі.

Здіймивши шкіру з фасолі, ми зараз побачимо на однім боці її якийсь ніби хвостик, котрий далі вростає в саму фасоль. Щоб побачити, що там далі в середині, розлупимо її на ті дві частки, на котрі вона легенько поділяється, що з одного боку неначе горбатенькі собі, а з другого, де стуляються, зовсім рівні та гладкі. Рознявши її, побачимо, що той хвостик своїм вершком злучує обидві ті частки, а далі кінчить ся двома блідими пелюстками. Се можна ліпше побачити тоді, коли фасоль побуде у вогкім і теплім місці через кілька днів. Тоді шкірка її легенько здійметь ся, і все в середині краще буде видно, а на тих блідих пелюстках, побачимо навіть тоненькі жилочки, неначе справді на листочках.

Те саме можна побачити і в насінні соняшника, гарбуза, кавуна, огірка, і в зернах гороха, вишні, сливи, оріха, котрі також легенько розлуплюються на дві частки, як і фасоль, тільки той хвостик і насінняні листочки в них будуть дрібненькі, що просто на взір їх або не дуже знати, або і зовсім не знати, без побільшаючого шкла.

Рослинний зародок має все те, що потрібне рослині; кінчик хвостика, себто, її корінь, вершок хвостика — стебло, два бліденьких листочка — її перше листя, а між ними ще малесеньку брунечку, з котрої пізніше буде рости далі стебло, і другі листя.

Зародок в зерні рослини спить, аж поки не опиниться в землі та не почне насисатись з

неї вохкості, а тоді прокидається, росте і вже скоро стає йому там тісно, тоді він скидає свою одешинку, себто ту шкірку, витинає свій корінець далі, і починає звичайне життя, користуючись землею собі на потребу.

Як саме воно діється, се все добре можна побачити, коли навмисне посадити, наприклад, кілька фасолі, потім щодня будемо вибирати по одній та дивитись, як власне вони по малу міняються; тоді і довідаємось, що робиться з зародком все далі та далі, аж поки він не виткнеться з землі та не почне жити, як дійсно рослина. Тут ми бачимо ось що: скоро зародок скине свою шкірку, зараз корінець його починає пускати від себе на всі боки паростки, котрі все далі та далі протягують ся і добирають з землі що потрібне до життя рослині. Тоді стебло скоро витикається з землі, ніби ключечкою, тай прямує собі далі, виносячи на двір з під землі і ті насінняні частки, котрі його обгортали. Потім стебло виростає з своїми листочками.

Насінняні частки, се особливі листочки зародка; приміром, дві половини зерняти фасолі. В них припасено все те, що потрібне зародкови на покорм до того часу, поки він сам не почне користуватись землею. Се так само, як і в звірів; поки вони малі і самі не можуть дбати про їжу, тоді вони живляться тим молоком, котре достарчають їм матері, а потім самі вже шукають собі поживи. Так само і рослина; спершу поки в неї не виріс ще корінь та не виткнулось листя, вона живиться тим, що її припасено в насінняних частках, висисає те звідти та з того і росте далі. Та не кожне насіння ділиться на дві насінняні частки. Є багато ростинок, що мають лиш одну насінняну частину; між іншими кукурудза, пшениця, ячмінь, овес, гречка і багато інших. Коли придивити ся до зерна або насіння, можна його дуже часто зачислити до тієї кляси се є з двома насінняними частинами, або до другої кляси з одною насінняною частиною. Коли рослина сходиться з двома листочками, ось так як фасоль, так се знак, що вона належить до першої кляси, а коли лише стеблом наче голка, наприклад, пшениця, так се знак, що ся рослина належить до другої кляси.

(Дальше буде).

Іван Раківський

ПСИХОЛОГІЯ.

НАРИС НАУКИ ПРО ЛЮДСЬКУ ДУШУ.

(Продовжене.)

5. ОСНОВНІ ПРИКМЕТИ ДУХОВИХ ПРОЯВ.

Заким приступимо до оповідання про основи психології, мусямо вперед поставити й розяснити собі питане: що таке духові прояви? чим вони різняться від інших проявів в природі та які їхні основні прикмети?

Безліч різних проявів діється в нас і поза нами, та все таки всіх їх можна поділити на чотири великі громади:

1. Прояви фізичні, себто зміни стану тіл, при яких матерія тіл не змінюється, приміром: барва, тягар, удар, рух, гук і т. и.

2. Прояви хемічні, себто такі, при яких змінюється матерія тіл, пр.: хемічний розклад води на водень і кисень, спалення дерева, вибух стрільного пороху і т. и.

3. Прояви фізіологічні; се такі прояви, що є чинностями приладів живих сотворінь: відживлюване, травлене, розріст, множення і т. и.

4. Прояви духові такі, як: гадка, біль, радість, журба, віра, надія, любов, тощо.

Коли приглянемо ся ближше тим чотиром родам проявів, зараз впадає нам в очі та велитенська різниця, яка заходить поміж трома першими родами проявів а останними духовими проявами. Звичайно психологія ставить три роди таких основних різниць. Перший рід тих різниць лежить саме в природі тих проявів. Отже:

1. Всі недухові прояви є вимірні, їх можна все вимірити і в яким місци вони відбуваються, і як далеко та широко і високо вони простягаються, вони займають все якесь місце, якийсь простір; духові прояви є **невимірні**, звісно, що неможна собі навіть і подумати журбу в виді трикутника, а втіху довгу на два метри: духові прояви не мають ані постати, ані жадного виміру.

2. Всі недухові прояви відбуваються все в якимсь певно означенім місци, духові прояви **немають гостро означеного місця**. Ми можемо з найбільшою певністю означити, де вдарив грім, де спалилось дерево, або де нам псується зуб, однак, хоч ми й кажемо, що нас болить зуб, то той біль зуба, який ми так прикро відчуваємо, хоч і є в нас, та безпечно

не сидить там, де зуб псується, про се знає добре той, кого хоч раз в життю боліли зуби; нема ваги, що духові прояви відбуваються в нас, а не поза нами; можна б ще сказати, що вони відбуваються в нашій нервній укладі, однак, певно означити їхнього місця годі. Ми думаємо, відчуваємо, та бажаємо цілим нашим еством, а не в одному кутику нашого організму.

3. Всі духові прояви є зображеннями або вислідом тих зображень, себто, вони відбуваються все в нашій свідомості, або є вже наслідком того, про що ми були свідомі. Недухові прояви зовсім не звязані з нашою свідомістю: сонце світить, дощ паде і серце бється в нас зовсім незалежно від того, чи ми про се свідомі, чи ні.

4. Кожний духовий прояв відносить ся все до якоїсь річі, недухові прояви такого предмету не мають. Грім бє без розбору куди попало, а коли він вдарить в дерево або чоловіка, то се цілком сліпий припадок; дерево горить все, коли до нього є відповідна температура, а чи від його полум'я загриється ліч, чи звариться горщик бараболі, чи запалиться хата, се зовсім випадкова річ, яка з повстанням полум'я і горіння немає нічого спільного. Духові прояви відносять ся все до якоїсь річі: я бачу коня, чую голос приятеля, думаю про свою родину, відчуваю погорду до когось, бажаю їхати в гори; спостерігати **нічо**, думати про **нічо**, відчувати **нічо** та бажати **нічо** рішучо неможна.

5. Деякі психологи (Ілля Раківський) подають ще п'яту прикмету, яка має відріжнювати духові прояви від фізіологічних. Після того погляду духові прояви мають бути незалежними від приладів людського тіла та у всякому разі не є чинностями яких небудь приладів людського тіла.

Однак психофізіологи є як раз противної думки, а то, що духові прояви є чинністю мізку й нервів, згідно інших відповідних приладів, та від них безумовно залежать. З огляду на се загаль психологів цієї різниці не признає.

Другий рід різниць лежить в способі, яким ми довідуємо ся про існування згаданих

проявів. Про недухові прояви ми дізнаємся все помічею наших змислів: барву і статі річей бачимо, голос людей і звірят чуємо слухом, зимно і тепло відчуваємо дотиком, запах рожі або страви занюхуємо, а про смак соли, цукру або овочів довідуємося змислом смаку навіть прояви фізіологічні в нашій тілі пізнаємо стільки, скільки їх можна спостерігати нашими змислами або відчути відповідними нервами.

Колиб ми тих змислів не мали, ми б й ніколи не дізналися про існування тих проявів і нема ваги, що дуже багато проявів є для нас зовсім незвісних, тому, що наші змисли або не в силі їх спостерігати, або в нас загалом нема відповідних змислів до спостерігання тих проявів; згадаймо тільки хочби Рентгєнівські промінї. Духові прояви пізнаємо зовсім без помочи яких небудь змислів, вони являються в нашій свідомості прямо без ніяких посередників, нам що найбільше треба звернути тільки увагу на те, що діється в нашій душі.

В наслідок того між недуховими а духовими проявами є ще одна велика різниця. Через те, що недухові прояви спостерігаємо посередно змислами, вони є зглядними, і не лиш тому, що наші змисли не є досконалими та помиляються, і їхні чинності можна легко змінювати, справляти, загострювати чи зміцнювати або ослаблювати, але також і тому, що ми ніколи не маємо тієї певності, чи те, що ми спостерігаємо, є дійсно таким, чи ні.

Духові прояви спостерігаємо безпосередно, без помочи яких небудь змислів, тому вони є беззглядними і певними. Ми дуже добре і зовсім слушно можемо вагатися, чи той пес, якого ми саме бачимо, є справді чорним, та навіть чи він справді існує, чи може нам тільки привидівся, але про те, що нас болить голова, про те, що ми тепер саме думаємо, що ми саме журимося або тішимося, про те не можна вагатися, се для нас певна дійсність.

Третій рід різниць між згаданими проявами лежить в їхніх цілях. Тут однакж мусимо зробити мале застереження, а власне, що багато вчених загалом не признає ніякої ціли в існуванню всіх проявів природи. Після того погляду всі прояви повстають тільки силою всемогутних законів, які об'умовлюють їхнє повстання; а яку чинність сповнить даний прояв і яку вартість мають ті чинності для нас, се річ випадкова і зглядна. Без вагання сей погляд можна в цілости примінити до фізичних і хемічних проявів природи: дощ паде там, де мусить впасти в наслідок відповідного обни-

жен температури і надміру водної пари в хмарах, а коли він впаде на рілю і стане поживою для збіжа, — се припадок. Розуміється, виїмок становлять тут такі фізичні та хемічні прояви, які витворює людина штучно собі на який пожиток пр. машини й фабрики. Про фізіологічні прояви в живих сотворіннях, про чинності їхніх приладів, мусимо сказати, що вони все таки виконують якусь працю, що має якесь значіння для даного сотворіння. Наслідком тих фізіологічних чинностей живе сотворіння має спромогу утворювати ся, розростати ся, удержувати своє життя та розмножувати ся. Без відповідних приладів та без їхніх чинностей се булоб неможливим. Тому можна сказати навіть при повищій застереженню, що фізіологічні прояви мають на цілі піддержуване життя поодиноких живин та всього життя в природі. Сьогож вони dokonують. Духові прояви служать тільки частково до піддержування життя живин і природи, загалом же вони стремлять зовсім куди инде: наші думки звертаються в найбільшій мірі до пізнання всіх проявів в природі, себто, до пізнання правди, наші почування пруть нас в напрямі того, що добре, а наші бажання поривають нас до осягнення того, що красне. Тому маємо право сказати, що остаточною цілею духових проявів є **добро, правда і краса**.

„ . . у роскоші любови і бажання,
в братерстві, у надії, у змаганню
до висших, чистих цілей є наш рай“.
(І. Франко).

6. ДУША.

Духові прояви мають, як бачимо, зовсім противні прикмети, як недухові прояви: фізичні, хемічні й фізіологічні. Тому звичайно ми й протиставимо прояви духові проявам недуховим, звучи ті останні звичайно **матеріальними** проявами, розуміючи се в той спосіб, що матеріальні прояви є проявами **матерії**, а духові прояви проявами **духа**.

Існування матеріальних проявів спричинює в нас переконання існування матерії, а так само існування проявів духових викликає в нас переконання існування духа або душі. Так само, як наша матерія, себто наше тіло, обявлюється барвою, тягарем, непроникливістю, просторістю, теплотою, а далше, рухами, відживлюванем, травленем та всякими иншими фізичними та фізіологічними прикметами, так само знов наша душа, чи наш дух, обявляються свідомістю, вразливістю, спостеріганем, думанем, почуванем, бажаннями і стремліннями, загалом духовими проявами.

(Дальше буде).

К. М. Тахтарьов.

ІСТОРІЯ ПЕРВІСНОЇ КУЛЬТУРИ.

(Продовженє).

ГОЛОВА I.

1. Найраніший шабель суспільного і культурного розвитку людини.

Наука про викопалини, палеонтологія, свідчить про існування людини за тих часів, котрі минули ще перед теперішнім розміщенням води та суходолу. Ми не знаємо, скільки часу було потрібно на те, щоб місця попереднього існування людини зістали вкритими глибокими водами океану. А також не знаємо ми і того, як довго відбувалося те переміщення вод, від якого дню океану позістало новим материком, на поверхні котрого копують ся теперішні вчені. Але, певно, в сім випадку маємо думати не про кілька тисяч біблійних років. Час, зужитий на сформовання нових геологічних верств, що вкрили собою рештки попередньої людини, значить ся тими величезними змінами, котрі перетерпіла за той час поверхня земної кулі враз з бувшими на ній породами каменя, рослин та животин. За той час на летючій в просторі землі не раз відбуло ся переміщення бігунів. Теплі країни ступнево зістали холодними, холодні — теплими. Рослини та животини пересували ся слідом за відходячим теплим підсоном, або гинули. Попередні суходоли ховали ся під заливаючими водами океану; попередні теплі країни вкривали ся полярними (бігуновими) льдами. А в інших місцевостях ставало навпаки. Морські хвилі все більше і більше відливали від берегів, оголюючи дно океану. Поверхня дна океану робила ся новим материком. З величезних озер, повставших на місці попереднього океану, повстали величаві ріки. Величезні гірські хребти розпадали ся від руйнуючої роботи повітря і води. Рівночасно ж вкладали ся нові шари землі. Замість попередних зникнувших родів рослин та животин, народжували ся нові. Замість існувавшего колись і зникнувшего людо-подібного єства з'явив ся теперішній рід людини.

Але давні мешканці землі не пропадали без сліду. Найвитриваліші частини рослин та животин дотримали ся під прикриттям геологічних верств різних діб. Разом з рештками вигинув-

ших рослин та животин подибуємо і рештки стародавньої людини, сучасника мамонта та печерного відмеда. Численні розкопки, dokonані у Франції, Англії, Німеччині, Австрії, Росії, Гішпанії, Португалії, і інших країнах, скрізь показали сліди існування людини за так званої дилувіальної, чи-то ледівцевої доби.

На яким же шаблі розвитку була людина за того часу? В місцевостях, що розповідають нам про найбільшу старовину (доби Шеля та Мустье), часом окремо, а здебільшого з рештками кісток людини, мамута, печерного відмеда та стародавнього носорожця, ми надібуємо різноманітні кам'яні рештки первісної культури людства; кам'яне начиння, головні мигдалики, во-подібні сокири зі скалок крем'я, кварца, тощо; дуже незграбно обсічених, часом тільки з одного боку. В верствах менш давнього часу (доби Солютре і Маделен) рештки мамута подибується рідше; він, видно, вже вимирав в той час. Але сліди існування людини, роблять ся більше різноманітними. Тут ми подибуємо вже різні кам'яні наконечники списів, подібних своєю формою до лаврового листка. Камінні ножі і шкребачки вже зроблені в дерев'яні колодочки, тощо. Поруч з камінними орудинами подибують ся також і річі зроблені з рога та кістки. Знайдене вогнище показує, що вживання вогню було вже звичне і в стародавню добу каменя, чи-то палеолітичну епоху, котра в певній мірі припадає на часи ледівцевої доби.

Поява декотрих виробів штуки, зображень мамута, північного оленя і інших малюнків, вирізаних на костях, завершує стародавню добу каменя і наче чинить перехід до нової епохи каменя або неолітичної доби. Рештки людини і культури людства за цієї епохи геть багатші і різноманітніші: наконечники списів і стріл, добре вироблені камінні ножі, сокири, добре обсічені з обох боків, часом з шлюфованого каменя з дерев'яними та кістяними держаками. До цієї ж епохи відносять ся і так звані кухнянні рештки або Kjøekkenmødding-и, знайдені вперше в Данії, а потім і в інших місцевостях. Се невисокі купи всілякого сміття, котре вкриває собою площі на півсотки квадратних метрів. В них знаходять сліди стародавніх вогнищ, кістки всіляких жи-

вотин, — черепашки, багато камінних орудин та вироби з кости, а навіть глиняне начинне і різні прикраси — перстені, бразолети, п'яцьорки, тощо. Такі ж річі подибують ся і в стародавніх місцевостях, де були такзвані надозерні будівлі, котрі були спершу в Швейцарії, а потім в Росії і в інших краях.

Усі річі розповідають нам про культуру людства великої давнини. Особливо се треба сказати про ті річі, котрі тичуть ся найдавнішого — палеолітичного-періоду каміня. Однак, як не давні всі ці камінні орудини, а заведво вони свідчать нам про щаблі розвитку культури, котрі заведво вищі від того, на котрім будуть тепер сучасні Австралійці, а особливо недавно вигинувші Тасманці. Багато камінних орудин Тасманців обсічені тільки з одного боку. Їхня форма менш досконала, ніж та, яку надавала своїм орудинам первісна (палеолітична) людина Європи. Вони держали свою зброю пралюдина Європи. Генрі Линг Рот власно так, як, припускають держала свою зброю пралюдина. Європи Генрі Линг Рот досконало зучив культуру Тасманців і показав щабель її первістности. Се дало можливість Тейлорови сказати: „Коли де небудь позистались до новіших часів люди, життя котрих мало змінило ся від часів ранньої епохи камінного віку, так здаєть ся такими людьми будуть Тасманці. Вони малюють нам жите людини стоячої близько до найнижчого з відомих нам рівнів культури“. Та нажалі, знищені білими людьми, Тасманці загублені вже для науки. Зникаючі на наших очах Австралійці стоять на трохи вищій щаблі розвитку, ніж Тасманці. Багато етнологів, а в тім числі і Кунов, вважають і Австралійців заступниками палеолітичної людини. Та все ж вони будуть на вищій щаблі розвитку культури, ніж перехід від палеолітичного періоду до неолітичного. Порівняне австралійської культури з культурою первісної людини Європи, вказує нам велику однаковість. І коли орудини Тасманців розясняють нам, як палеолітична людина, сучасник мамутові, користала ся своїми орудинами, так жите ще не цілком винищених Австралійців дає нам можливість студіювати і зрозуміти все внутрішнє жите первісного людства.

Яких тільки відгадок та допущень не робило ся відносно первісного стану людства. Одні, з прикладу Арістотеля, уважали людину суспільною животиною і гадали, що людина від самої своєї появи жила невеличкими гуртами родин. Інші ж, прихильники жидівських

святх переказів, — думали, що початково людина жила якимись відокремленими, безпечно-щасливими парами, подібно до біблійного Адама та Еви. Треті, подібно Гоббсови, доводили цілковито відворотно. Вони припускали, що початкові люди жили розсіяно; жите їхнє було станом невгаваючої ворожнечі, війни усіх, проти усіх.

Наша відомість дотично провадження життя первісної палеолітичної людини в Європі обмежуєть ся дрібною знаня про її матеріальну культуру. Щож тичить ся суспільного боку її життя ті відомості майже нічого не кажуть. Уважне зучене Тасманиців та Австралійців почалося порівнявчо недуже давно. Тому нема дивоти, що суперечки про первістний стан людства не вгамувались і досі. Ще надібують ся вчені, котрі, як Вестермарк, упевняють, що в початку люди провадили "самітний спосіб життя". Однак велечезна більшість сучасних етнографів, етнологів та соціологів вважають таке запевнене припущенням, чито гіпотезою, що немає жадної наукової підвалини. Справді, уважне зучене найбільш назаднячих, найбільш нерозвинених різноманітностей людини, що найдужче наближуєть ся після свого побуту до первісного стану, рішучо не дає більш-менш певних доказів, котрі моглиб поперти те припущенне. Але навпаки, зучене буту Австралійців яскраво свідчить про суспільне жите людей ранішніх віків каменю. Ще й за нашого часу вони живуть невеличкими мандрівничими громадами. Ті мандрівничі громади складають ся з кількох десятків чоловіків, жінок та дітей; вони мандрують у вічній пошукуванні собі рослининої та животинної поживи і звуть себе загальним іменем якого-небудь певного звіряти або рослини. А де-котрі з перехованих до сего часу в Австралійців звичаїв широких шлюбних стичностей переносять нас до якогось ще більш' первісного, півчередяного стану людства. Про те свідчать і прадавні перекази Австралійців пра казочні часи Алчєринга.

Яким же чином, питаємо, з первісного півчередяного стану людства, розвинулось сучасне австралійське суспільство? Що спричинило таку відміну! Уважне зучене з усіх боків суспільного життя Австралійців в значній мірі провиднує се надзвичайно цікаве і великої ваги питанє.

(Дальше буде).

Евген Єлачич

КОЛИСКА НАРОДІВ.

(Продовжене).

Що значить слово "йоянь", доси не вияснено в повні; Тілак толкує, що 30 йоянь значить 30 двадцятигодинних діб, які тягнуть ся полярний досвідок і світила полярна зоря.

Богато имнів Рігведи присвячено боротьбі бога Індри за світло з богом пільми Врітрою і його демонами Дазасами. І завсігди, коли говорить ся про темряву, вона зветь ся або „довгою пільмою“ або „безконечною пільмою“, що в жаднім разі не може бути тим самим, що наша кільканадцять годин довга ніч.

Ось деякі молитви з Рігведи (II, 27, 14):

Простіть, Адітєнки Варуно, Мітро,

Що проти вас коли ми прогрішили!

Введи нас, Індро, в твій спокій і ясність,

Щоб довга пільма нас не обгорнула.

В иншій имні (VII, 67, 2) говорить ся:

Горить огонь вже, що ми розпалили,

І видко вже краї самої пільми;

На сході вже зоря палати стала,

Схопившись для окраси доні неба.

В Атгарваведі (XIX. 47) є подібна молитва, що добре малює пригноблений стан тубольця полярного краю при наступленю довгої полярної ночі:

Все, що живе, шукає в ній спокою.

Та нам кінця її ніяк не видко.

О дай нам, довга, довга темна ноче,

Кінець твій бачити, бачити кінець твій!

Всі ті слова про довгу темряву трудно зрозуміти инакше, як тільки так, що вони означають важку, довгу полярну ніч, яку пережити геть тяжше, як пережити коротку ніч.

Один имн Рігведи (X, 138, 3) прославляє перемогу бога Індри, доконану в воздушнім просторі. Він переміг злого бога Врітру і звільняє зорі та поневолені води, а потім виводить сонце на небо.

О півдні сонце розпрягло свій віз.

Героя варварів знайшов бог Індра,

І зруйнував ураз із Раджішваном

Твердині Піпру, духа-чародія.

На недоступну кріпость вдарив сміло,

Порозбивав безбожного комори,

Забрав з них скарби скриті, сонце й місяць,

А ворогів порозбивав громами.

Поразений неможливою стрілою

Поляг лукавий, хоч могутний Врітра,

Та боячи ся, стріл Зоря прекрасна,

Покинула свій віз і ну втікати.

Тут у першій рядку ясно говорить ся про поставлене сонця посеред неба. Коментатори надаремно силкували ся пояснити, що може значити опис такої невиданої появи. Бож навіть найбуйніша фантазія ледви чи може додумати ся до зупинення сонця на небі. Даремно пробували пояснити се місце як опис мінення сонця. При міненю сонце затемнює ся, але хід його не зупиняє ся. Порівнювали сей вірш з більшим оповіданєм про те, як на просьбу Ісуса Навина сонце зупинило ся на небі і стояло на місці доти, доки він не розбив своїх ворогів. Але в Ведах ніде не можна знайти такого, щоб боги і сонце міняли свою природу для догоди людям. В иншій уступі Рігведи (VII, 87, 5) сказано, що „бог Варуна гойдав на небі сонце, так як у колісці“. Порівнюючи се місце з вище наведеним віршем про зупинення сонця на небі, сама собою насуває ся думка, що треба тут відкинути всякі персоніфікації, символи і инші фантастичні елементи, а бачити досить докладний опис руху сонця в певну пору довгого полярного дня. Близько бігуна не тяжко бачити, як сонце, підвівши ся на певну, невелику височину понад обрієм, зупиняє ся, стоїть якийсь час на місці, а потім вертає назад. Се після нашого календаря буває дня 9 Червня. Не тяжко спостерігати також колисання сонця, коли воно не ховає ся під обрієм, а тільки раз приближає ся до нього, а потім підіймає ся знов троха вгору.

Не важко супроти сього зрозуміти також инші подробиці вище наведеного имну. Зіставляючи їх з иншими уступами, бачимо, що згаданий тут хитрий демон Піпру теж саме що Дазас, бог пільми. Він занапащує сонце і, живучи сам у сумрачній палаті тьми, держить там у неволі сонце і зорі. І ось бог Індра, він же й Арія (праотець арійського племені), перемагає його, руйнує його твердиню, увільняє сонце на небі, задержує його на однім місці, не даючи йому ховати ся, себто зробив довгий полярний день. Все те вияснює ся зовсім просто, коли брати ті описи не як алегії та фантазії, а тільки як образову (в давних часах люди не могли инакше говорити, як образами) уяву реальної дійсности.

V.

Коли правдиве північне походження Індоевропейських народів, так можна надіятися знайти також інші сліди та спомини про їхнє пробування на півночі. До таких слідів належать числа днів і місяців у році. На самім бігуни є тільки те, що в Ведах зветься „день і ніч богів“, себто рік складаєся тільки з одного дня і однієї ночі. У нас рік розпадаєся на 365 днів.

Але між роком зложеним з одного дня й ночі, і роком з 365 діб є посередні шаблі, залежні від меншої або більшої близькості до бігуна. І ось у обрядах і переказах многих народів, не самих тільки Гиндусів та Перзів, можна знайти сліди року, що мав менше як 365 днів. І так пр. відомо, що вже в історичних часах єгипетські астрономи і жерці дійшли до того, що замість давнішого року зложеного з 360 днів, прийняли рік з 365 днів. Але давнє число 360 лишилося постарому в релігійних обрядах у всіх тих випадках, де символізовано число днів року.

В капищі Озириса в Тебах була встанова наповняти кожного дня молоком 360 святих чарок. Інший обряд вимагав, щоб кожного дня кожний жрець виливав у окрему посудину глечик води, і таких жерців було всіх 360, навіть тоді, коли в році прийняте було число 365 днів. Се число 360, що відповідало дійсному числу днів року для наших предків, що жили значно вище на північ як ми, заховалося й досі в ціллім цивілізованім світі, як один з принципів геометрії, що колесо ділить на 360 ступнів. Для давних, так сказати первісних математиків було зовсім природно поділити круг, колесо, сю емблему замкненої площі та коловерту явищ природи і руху світил небесних, на число днів у році яких тоді числили 360. Пізніше, коли предки Єгиптян осіли над Нилом, вони переконалися, що днів у році більше, як 360, але поділ круга так само, як і зв'язані з ним обряди, лишилися по старому.

VI

Спомини про рік, що мав менше як 365 днів і менше як 12 місяців, заховалися в переказах Індоевропейців, а особливо в Ведах і Авесті. Вище вже згадано, що предкам Індоевропейців була відома довга полярна ніч і довгі зорі, що тривали 30 діб. В тих полярних країнах, де між кінцем ночі і початком дня протягом 30 діб „немає ні ночі, ні дня“, а є тільки світло полярної зорі, в тих краях сонце понад обрієм видко приблизно сім місяців у році. Ті 7 соняшних місяців складаються з одно-

го довгого дня, що триває 3 місяці, і з 4 місяців, у яких чергуються день і ніч. Таким способом рік розкладаєся приблизно ось як: три місяці полярного дня, 2 місяці зі зміною дня й ночі, один місяць зорі, 3 місяці полярної ночі, один місяць зорі і 2 місяці зі зміною дня й ночі.

У Ведах оповідається про ряд легенд про богиню Адіді та її 7 синів, 7 Адідієнків. Ті Адідієнки персоніфікують собою 7 лиць сонця в різні місяці року. Говориться про 7 Адідієнків, або 7 сонць, або 7 прикмет сонячного лиця. Коментатори пробували нав'язати легенду про 7 Адідієнків до 7 красок веселки, але пам'ятки старогиндуської літератури та народні традиції Індоевропейців не дають підстави думати, щоб давні народи уважали веселку розломанім сонячним світлом на 7 барвистих кольорів. Всі давні народи уважали веселку як самостійний небесний знак, або божество, а не як оптичне явище розломаного сонячного променя. Натомість з Веди виходить ясно, що Адідієнки представляли собою щось зовсім відмінне від красок веселки. В Рігведі (X, 72, 89) говориться про 8 Адідієнків. Адіді, яку звичайно представляють в образі птаха, знесла 8 яєць і вивела 8 синів. З них 7 вона привела до богів, а восьмого, якого назвала Мартанду (мертвороджений), викинула геть. „Се сталося в давних часах“, говориться в імні. Тілак звертає увагу на те, що в пізніших книгах Вед і в ще пізнішій гиндуській літературі дуже часто говориться про 12 Адідієнків або 12 сонць, які очевидно не що інше, як персоніфікації 12 місяців року. Тілак доводить основну, що коли 12 Адідієнків являють собою 12 соняшних місяців у році, так 7 Адідієнків старших імнів Рігведи також персоніфікують собою 7 соняшних місяців полярного року. В імні зазначено виразно, що се сталося за давних часів, коли Адіді явилася до богів тільки з 7 синами. Те, що у неї був ще восьмий син, Тілак пояснює, як слід переходового часу, коли крім 7 соняшних місяців був і ще один неповний, який з часом перейшов у полярну ніч.

VII.

Приймаючи гіпотезу про полярне походження Індоевропейців, ми мусимо здогадуватися, що їхні пращури жили первісно досить близько бігуна, а потім помалу, почали пересуватися на південь. Початок того пересування мусів іти дуже помалу і природним являється припущення, що в переказах могли заховатися спомини про поодинокі його етапи. Чим далі від бігуна, тим більшим робилося число

соняшних місяців. І справді в Ведах можна знайти цілу низку свідочств про те, що рік мав 10, 9, 8 і навіть 7 соняшних місяців.

У Рігведі знаходимо опис цілого ряду старих жертвних обрядів, що називаються „обряди наших вітців“, які після свідочства Рігведи уставлені в дуже давню давнину. Наводять ся також назви тих „наших вітців“, правдоподібно назви найдавніших жрецьких родин, яких праотці зробили ся майже богами і уважали ся основниками культу. Імя одного з тих праотців, Атгарван, імя найдавнішого перського жерця, читателя огню. В Рігведі йде мова про дві родини „наших вітців“ Ангїрасів, а власне про Навагвасів і Дашвагвасів. Обидві ті родини, віддають великі прислуги богам Індри в його боротьбі з Валою. Своїми жертвами вони помагають йому побороти ворога. Жертви і співані при них пісні мали метою покріпити бога для боротьби, підготовляти його до неї. Бог Вала грабував сонце і держав його в полоні, поки Індра не перемагав його і не вертав сонце та зорі на небо. Навагваси і Дашвагваси співами і жертвами покріпляли бога протягом усього року аж до початку боротьби, коли Індра запуслав ся в підземні палаци Вали за сонцем. У Рігведі сказано ясно, що ті обряди покріплення бога сповняли ся що-року протягом 10 місяців. Чомуж власне 10 місяців треба було готувати Індру перед вирушенем до боротьби з Валою? Тілак поясняє се тим, що Навагваси і Дашвагваси виконували свої обряди за тієї доби, коли пращурі Індоевропейців жили в країні, де в році було лише 10 ясних місяців, вчислюючи в те двомісячні досвітки зір, а два місяці приходили на полярну ніч. Протягом тих двох темних місяців, жертв не приношено; вони були непотрібні, бо Індри не було на зверхнім світі. Сонце було в неволі, а Індра заглибив ся в підземне царство, щоб добути сонце назад.

Не мале значіне мають також рокові жертви, т. зв. „жертви коров“. Під коровами, як се видно з багатьох безсумнівних доводів, треба розуміти соняшні дні. Ті жертви повинні творити ся усей рік, і справді тепер їх приносять протягом усіх 12 місяців. Та разом з тим у багатьох місцях говорить ся, що ті жертви можна приносити лише протягом 10 місяців. Пам'ятаючи, що значіне тих жертв щільно злучене з соняшними днями, годі зрозуміти той припис инакше, як тільки так, що щоденна жертва, яка тепер приноситься протягом усіх 12 місяців, колись могла бути приношена тільки 10 місяців, бо цілі два місяці в році не мали ані одного соняшного дня: в них стояла полярна ніч. Коли при пересуванню на південь у році зявило ся 12 соняшних міся-

ців, обряд прив'язаний до соняшних днів прийшло ся творити протягом усіх 12 місяців, але в пам'яті народів лишило ся, що давніше він творив ся протягом 10 місяців. Пам'яткою того десятимісячного року наших предків являється також римська номенклатура місяців. У давнім Римі Червень називав ся Quintilis, Липень Sextilis, а далі йшли назви прийняті тепер романськими та германськими народами: September, October, November, December. Переказ говорить, що римський король Нума Помпілій до первісного десятимісячного року, який починає ся очевидно від Березоля додав 2 місяці: Januarius (чи справді на честь бога Януса, чи може радше в зв'язку з словом janua, брама, значить місяць, що відчиняє новий рік) і Februarius (місяць пановання пропасниці, febris). Сам собою насувається зв'язок тієї десятимісячної номенклатури з вказівками Вед про десятимісячний рік предків Індоевропейців. Два тяжкі місяці полярної ночі не йшли в рахунок, а рік, що починав ся Березолем, кінчив ся Decembr-ом, себто, десяти місяцем.

На подоби гиндуської традиції про жертви коров, символів соняшних днів, надibuємо також у інших Індоевропейських народів легенди про вівці, корови і т.и., під яким треба розуміти дні року. Цікаво, що в традиціях різних народів се число неоднакове, але ніколи не доходить до числа 365, числа днів у нашій році. Грецькі легенди говорять, що Геліос (сонце) має 350 коров (днів) і 350 овець (ночий). В германській мітології говорить ся про 700 злотих перстенів коваля Вілянда, при чім під перстнями треба розуміти 350 днів і 350 ночей. Все те найлегше пояснюється як спомин тих часів, коли люди жили в краях, де справді в році не було 365 днів, але менше, або де кілька днів, 5, 10, або навіть 60 припадало на полярну ніч.

Дуже важні в гиндуській богослуженню т. зв. „жертви Соми“ також мають сліди споминів про менше число днів у році і про полярну ніч. Сом, се святий напій приготований з соків певної рослини. Йому присвячено багато імнів, і він є напоєм головно бога Індри. Бувають денні і нічні жертви з виливанем Соми. Нічних жертв може бути не більше як 100 на рік. Маючи на увазі значіне тих жертв, що Сом повинен покріпляти бога в часі його боротьби з ворогами, можна прийняти за певне пояснене Тілака, що жертви Соми приношено в часі полярної ночі, коли Індра боров ся за визволене сонця. Ось чому нічні жертви Соми могли тревати найвище 100 ночей або менше. Коли люди жили в краях з десяти-місячним роком, ніч тревала 100 діб, і жертви весь той час покріпляли Індру Сомою.

(Дальше буде.)

М. Мігайчук.

Жертва Мійського Блеску.

(Продовжене).

(Петро співає. Настя кінчить лагодити вечерю і теж помагає співати.)

Ніч яка, Господи,
Місячна, зоряна,
Видко хоч голки збирай,
Вийди, кохана,
Працею зморена
Хоть на хвилиночку в гай.
Сядемо в купочці
Тут під калиною,
І над панами я пан!
Глянь, моя рибонько,
Срібною хвилею
Стелить ся полем туман. і т. д.

Василь (входить зібраний). Ти, Петре, певно співаєш, бо голоден. Но, сідаймо вечеряти. (Сідають) Знаєш Петре, я маю такого швагра, що як голоден, то співає, а як змерз, то свище.

Петро. А що він робить, як він залюблений так, як я в Марійці?

Настя. Без неї сумує, а коло неї плаче.

Петро. Ов, то зле.

Василь. А ти що робиш, як ти залюблений, от хоч би і так як тепер?

Петро. Ой, нема! Я душею вже там, а сам бої Марійки, а тілом на фармі; в день коло снопів, а тепер у вас.

Настя (до Василя). Та ви беріть перше мяса, а не ягід. Ви нічо лише за солодким тепер шукаєте. Ось беріть мяса та підкріпляйте своє тіло, бо вашої душі тут однаково нема.

Петро. Ой, нема. Я душею вже там, а сам тут. Бо знаєти той Джов Смідт, він також до Марійки копаєть ся. В него автомобіль і машинка до фотографії, то він забирає дівчата нераз зі собою, а часом і молоді жінки. А вони дурні ідуть.

Василь (показує палцем мовчати). Е, що там Джов, він чужий Марійці, а вона ж розумна дівчина на німака не буде дивити ся. (Чути, що хтось пукає в двері.)

Василь. Прошу!

(Входить Джов з Процихою. В Джова рукавиці від автомобіля, а в Процихі капелюх з вельом.)

Джов. Гуд івнінг містер Стаков.

Василь. Добрий вечер вам пане Шмідт. Прошу сідати.

Джов. Тенькс. Якже паня Стаков має ся?

Проциха. Ти мене Джов, перебіг, і я не сказала свого привітання. Ну, якже там, Насте,— здорова? Я казала, що то на довго не буде. (До Василя) То, знаєте, містир, є такі слабости кобітські, що хлопці не знають про них.

Василь. Та оно так; жінка дивне сотворіне.

Петро. Але гарне.

Джов. Більше чудове і найбільше краще від Бога взате. Чи не так, місис Просика?

Проциха. Ая, Джов. Ти маєш дуже мудру голову і знаєш, щокому належить ся. Ми, Насте, (Се є я і Джов) їдемо на музики і ми повернули по тебе, щобись троха відсвіжила ся, бо деж сидіти в хаті та в хаті. То для кобіти за тяжко.

Петро. О, є; для кобіти зле, але для жінки, то добре, і краще ніж фошкати ся з джеками.

Проциха. Га?

Петро. Ая.

Джов. Піт, ю ар радер ту смарт.

Петро. О, я шмарую, що лише можу.

Василь. Джов, як же там твій автомобіль?

Джов. Гуд, тенькс... Я повернув за місис Стаков, бо вони певно падут на денс, то можуть з мною поїкати, коли ви затайред від роботи.

Проциха. Так є, Ти Насте поїдеш, а хлопці підуть пішки, як собі хочуть. На автомобілі є Кийді і Джесі.

Петро. Хто там є?

Проциха. Е, тобі за богато. Ти як би все знав, то бис посивів.

Василь. Збирай ся, Насте, тай підем. (Настя виходить з Процихою до спальні.)

Джов. Гав из ди трешінг, Піт?

Петро. Буду женити ся Джов, то знай, що добре.

Василь. О, так; Петро в нас скоро вже вочеловічить ся.

Джов. З Кийди?

Петро. Не з „Кийди“, не думай, а з такою, котра не перевертає свого імя, а каже ясно, що вона Марійка.

Джов. Не треба, щоби з Мирі.

Петро. Та кажу, що не з „Мирі“, а з Марійкою.

Джов. А, нонсенс!

Проциха (входить з Настею вдягнуеною). Що ти, Джов, з Пітом зайшов, він фармер, а ти собі гуд бой, я тебе все лайкую,

(Петро і Василь одягають ся.)

Василь. Е, що там хто кого "лайкує", всі повинні любити ся, а не "лайкувати ся". Тепер власне, коли Господь потішає нас добробутом, ми повинні жити, як братя і забавляти ся, як пристойно людям. Отже всі ідемо на забаву. Нехай все гуляє: старе, молоде, вбоге і багате! Чесна забава, се розрада наша. Ідемо! (Гасить світло. Всі виходять.)

Заслона спадає. Кінець першій дії.

ДІЯ II.

Сцена: Фермерська хата після старокраєвого стилю.

Дієві особи: Три дівчині, три хлопці, Пилип, Пилипова, Василь, Настя, Петро, Джов, Проциха, Марійка і двох музиків.

Коли заслона підносить ся, молодець гуляє польки. Пилип тримає лампу в руках, а Пилипова приплескує до танцю.

По часі перестають гуляти.

Джов (до Марійки, котра стоїть коло Петра). Гав ду ю лайк ди денс Мирі?

Марійка. До мене прошу вас, містер Шмидт, говоріть по українськи і не називайте мене „Мирі“, але Марійка, бо я свого імени не хочу змінювати.

Джов. Та ти, Марійка, негнйвай ся я звик говорити по англійськи, бо се мені рідніше. (Пилип переходить через сцену і виходить на ліво. Молодець де що говорить і посмішкується.)

Марійка. Оно так, містер Шмидт, я не проти вашої англійщини говорю, але проти називання мене "Мирі", бо оно так, коли Українець говорить до Українця, то все повинен говорити по-українськи, а не мішати одно з другим. Однак, так як ви, то я вам не перечу говорити по англійськи, лише не кличте мене „Мирі“, і вже я буду готова вас любити.

Джов. Но, то ходи сюди, Марійка, я щось маю тобі сказати (Марійка відходить на бік від Петра).

Пилип входить). Хлопці і дівчата! прошу вас заходіть до сеї великої хати, бо коли ще більше зійде ся, то тут подушите ся. Се замала комната до гуляння. А от кума Проциха вже ледво дихають від тісноти. А я прошу заходіть сюди. Но, дівки! ходіть, а за вами хлопці підуть хоті би і в огонь. Прошу.

Петро. Алеж, вуйку Пилипе, для мене не тісно, мені ще за багато місця. Чим гуще, тим ліпре, я хочу, щоби до мене дівчата з усіх боків липли.

Проциха. Нетра, щоби липли, Ти що такий дуже — мід? ти от собі фермерчина.

Петро. А ви що? квасна сіль, — тай все! Ану, хто до мене прилипне? Гей, дівчата! до мене, до мене, в мене повно чоколяд (дівчата біжуть до Петра, котрий роздає чоколяди. Джов лишається сам).

Джов. До мене! до мене! в мене чун-гам. (Проциха біжить до Джова, дівчата сміються ся)

Джов. Та гел! якби в місті, тобі дав айс-крім; а тут на фермі чого? Ферми — крийзі вайлд! Місто из ди плийс.

Настя. Маєте рацію містер Шмидт.

Джов. Ви одна розумна жінчина, що розумієте мене.

Пилип. Нуж бо, прошу сюди! Гей, музики, вставайте!

Петро. Ні, музики ще заграйте тут мені козака, нехай я погуляю зі своїми посвому, показацки! Дівчата, котра зі мною піде тропачка так, щоби аж хата трясла ся. Вуйку Пилипе! ідіть підпірайте хату, бо козак тут гуляє, а не „чувінг-тобако“.

Пилип. О, хата не впаде, она ще міцна, таж то з льогів її будовано. (Музики грають козачка.)

Петро. Не кругом! (Всі гуляють, окрім Джова. Проциха тягне Джова в танець, але Джов відпирається ся. По часі стають гуляти.)

Пилип. Прошу сюди тут більше місця і ліпша підлога. Прошу, (всі виходять, окрім Джова, Насті і Василя).

Василь (жартом). Богато праці йде даром на фермі. Чоловік змучений від тих снопів, а тут гуляє аж впрів!

Джов. Ви робити тяжко, містер Стакоб?

Василь. Та ще і як тяжко, часом дуже тяжко. (Пилип вносить кілька крісел.)

Пилип. Прошу сідати, мої панове. Сідай, Насте. (Настя сідає; Пилип виходить.)

Джов (до Василя). Отож я думав, що вам так робити тяжко не треба. Вжж, містер Стаков, образований смарт чоловік. Ви годні собі раду дати без праці. Вам належить ся щось більше красне робити, як на фермі. Ідіть в бизнес, робіть гроші, жийте краще дець в місті, а не на фермі порпати ся в глині.

Василь. Оноб добре було йти в бизнес, але на бизнес треба капіталу.

Джов. Е, що капітал? Хто будь потрафить робити бизнес з капіталом, се вже і дурень часами потрафить. Але коли чоловік учений, смарт, то йому не треба капіталу. Він йде в бизнес, зачинає бизнес і робить гроші. Робить більший бизнес і жие файно. Його жінка не вганяє за коровами по буші, доглядає більше гавзу і жие як жінка належить ся жити.

(Дальше буде).

ЗОРІ ГРЕЦІЇ.

ЖИТЕПИСИ ГРЕЦЬКИХ ФІЛЬЗОФІВ.

I.

Сократ.

468-399 Пр. Хр.

З англійської мови переклав М. Петрівський.

(Продовжене.)

Найдужче-разячим в Сократовім поведженню було те, що хоч відносно до себе він притримувавсь найтвердшої суворости, та до других він був до найвищого степеня лагідним і гречним. Перший принцип, котрим він бажав натхнути своїх молодих слухачів, — була побожність і повага до богів; він переконував їх як найбільше притримуватись тверезости і вистирігатись роскошій; представляючи їм, як те послідне позбавляє людину волі, найбагатшого скарбу, якого людина є власником.

Його спосіб викладання науки чеснот був тим більше захоплюючим, що Сократ завжди проводив своє навчання в напрямі розмови і без жадного витиченого методу. Сократ, без пропонування певного пункту до дискусії, користав кожною нагодою, яка перша надарилась. Удаючи, що сам він бажає відомостей, Сократ перший давав запит, а тоді, користаючи з розпочатя розмови, приводив запитаного до висказу зовсім відмінного від того, котрий з початку розмови вважали за перший принцип. Сократ збував частину дня на розмовах того напрямку, про чесноти. До таких розмов кожний був повитаний і, після зізнання Ксенофонта, ніхто від такої розмови не відійшов, не ставши кращою людиною.

Хоч Сократ нічого нам не полишив в писанню, але з того, що ми знаходимо в творах Платона та Ксенофонта, легко пізнати обидва принципи його етичного знання та манеру якій він викладав їх. Одностайність заслугу-

юча на увагу (передовсім в його способі диспутованя), як переказана тими двома Сократовими учнями, є певною вказівкою методи, котрої тримався Сократ.

Годі зрозуміти, як людина, котра напам'янала всіх людей шанувати богів, та яка навчала, мовляв, молодь уникати та полишати усяке лихе, могла бути сама засудженою на смерть за безбожність і як псувач молоді. Сей ганебний і непоправді зроблений засуд, мав місце під час розрухів і за бунтівничого уряду трийцятьох тиранів. А причина була ось яка:

Крита наймогутніший з тих трийцятьох тиранів, як і Алкивяд, був колишнім Сократовим учнем. Але обидва вони, будучи струдженими філософією, засади якої противились їхній амбіції та розпусті, вони з часом, занехали філософію. Крита, з бувшого учня, стався Сократови запеклим ворогом. Та ворожнеча почалась від тоді, як Сократ зганив його за певний лихий вчинок та намагався привернути Криту до каятя. Колиж Крита став одним з трийцятьох тиранів, нічого іншого не мав на думці, як знищене Сократа, котрий, до того, що не міг знести тієї тиранії і говорив проти них з великою свободою. Бо, бачучи, що вони зачали засуджувати на смерть міщан і знайомих людей, Сократ неміг повстриматись від зауваження, в гуртку людей де стояв, що наколиб той, кому була доручена опіка над чередою, показував їм кожного дня мізернішого та з меншим числом худоби, дуже дивним булоб

наколиб той сам не признававсь, що він є нездалим пастухом.

Крита та Харикл, двох з наймогутніших тиранів, чуючи, що той Сократів натяк найбільш тичить ся їх самих, зпершу установили, щоб ніхто в Атенах не важивсь учить штуки розумованя. Хоч Сократ ніколи не визнавав тієї штуки, але воно було легко бачити до чого намагав ся Крита, себто та уся постанова, було вимірене позбавити Сократа свободи розмовляти, як звичайно, на моральні теми з тими людьми, що згромаджувались навколо него.

Сократ, щоб мати докладне вияснене сего права, пішов був до авторів того закону; та коли він загнав тиранів в кут своїми запитаннями, вони просто сказали йому, що вони заборонили йому заходити в розмову з молодію.

Але, бачучи, що Сократова репутація була за велика, щоб впрост заатакувати його та закинути йому оскаржене, бо воно б стягло на них публичне невдоволене, вони задумали, що добре буде знеславити Сократа в очах громади. Се вони спробували за помочю комедії Аристофана „Хмари“, в котрій Сократ був представлений як учитель штуки перевертання правдивого на неправдиве.

Та комдія досягла своєї мети спублічення Сократа. Мелетій висів смертне оскаржене проти Сократа, в яким він казав: перше, що Сократ не шанував тих богів, котрі були визнавані в Атенах та те, що він впроваджував нових богів; друге, що він зіпсув молодь; мовляв, що він учив їх не поважати своїх родичів та судиїв. Мозивач жадав, щоб за ті два злочина засуджено Сократа на смерть.

Хоч як тирані не були люті (а передовсім Крита та Харикл) проти Сократа, певним є, що вони булиб не засудили його на смерть, колиб він спробував був хоч трохи скористати з сприяючих йому обставин. Але відвага та постава, з якою Сократ вислухав оскаржене, його відмовлене навіть заплатити кару, бо се булоб потвердило його переступство в певній мірі, а головню твердість, з якою він промовляв до судиїв, коли був запитаний, щоб висловив, на яку кару він думає що він заслужив, влютив їх проти себе. Бо, з вірою у свою правду, Сократ відповів їм, що він заслужив бути утримуваним решту його життя громадським коштом. Се знов загостило лютість трийцятьох тиранів, котрі спричинили тепер засуджене Сократа на смерть.

Лісій, дуже вимовний філософ, зладив був оборончу промову, щоб Сократ міг скористати з неї, і виголосити перед судіями, коли буде покликаний з'явитись перед ними. Сократ, ви-

слухавши написану промову, признав, що вона дуже добра, але звернув, кажучи, що вона не для него. „Але чому“, спитав Лісій, вона не для тебе, коли думаєш, що промова дуже добра?“ „Ой, мій приятелю!“ відповів Сократ, „чи не може бути чобіт та ріжного гатунку убране собі дуже добрим, та всеж не пристаючим до мене?“

Тепер, засуджений на смерть, Сократ був вкинений у в'язницю, де за кілька днів потім він умер, випивши отруєної цикути. Бо се був інструмент емерти, тоді уживаний Атенцями в випадках, наколи хто був засуджений на смерть.

Після Діогена Лаерція, Сократ був двічі жонатий, але про тих Сократових жінок, що Діоген нам подав, ми нічого не знаємо за винятком знакомитої Ксантипи, з котрою він мав сина званого Тампроклом; Ксантипа стала знакомитою своєю лютістю, і вправами терпцю, які вона достарчувала Сократови. Сократ з нею оженився, казав він, з переконання, що наколи він зможе знести її злість, так нічого не може бути для него такого, чогоб він не міг витримати.

Сократ умер в першій році 95 Олімпіади, маючи сімдесят літ віку.

(Дальше буде).

ЧОМУ ТРЕБА ЗНАТИ ГЕОГРАФІЮ?

Коли Ви не запізнані з „ГЕОГРАФІЄЮ“, себто з наукою про опис поверхні землі, про суходоли, острови та моря, про всілякі підсоня в світі, про розміщене на землі рослин, звірят та людей, про державні межі, про міста та адміністративний поділ держав зокрема, про кількість людства в кожній державі, про стан гандлю, промисловості та хліборобства на світі, отже коли Ви не запізнані з „ГЕОГРАФІЄЮ“ так для Вас цілий світ буде як у мішку. Ви навіть не годні будете пожиточно скористати з читання часописів; а до історії та політики нема тоді чого й братись, коли не знає „ГЕОГРАФІЇ“. Тому ми радимо Вам зараз замовити собі

„Г Е О Г Р А Ф І Ю“

в українській мові, що коштує в твердій оправі лише

80 ц.

Замовлення посилати на адресу:

УКРАЇНСЬКОЇ КНИГАРНІ
516 Queen St. W. Toronto, Ont., Canada.

Дж. Н. Ларнерд.

ВСЕСЬВІТНА ІСТОРІЯ.

(Продовжене).

Велику цікавість викликає до себе прапра-внук Тотмеса III, котрий посів трон як Аменготеп IV. (XV. столітє Пр. Хр. (?)) а потім відмінив своє ім'я на Ах-ен-Атен'а чи-то Ху-н-Атен'а, внаслідок відміни його віри. Видно він був реформатором найбільш радикального і незалежного типу, котрий не тільки відрік ся від єгипетських боїв і присвятив себе св'яткованню сонця, але намагав повернути своїх підданих приймати певні моральні розуміння противні війні, заскорузлості в життю і штуці, а прихильні правді і природі і взагалі індивідуальні до гарного чуття і знеслої думки. Але його царювання було неспокійне і йому невдало ся зреформувати Єгипту, або закінчити війну. В слідуючій династії ми подибуємо славного фараона, котрий утискав Дітий Ізраїля, Рамзес Другий (з грецька Сесострис, 14-13 столітє(?) Пр. Хр.). Усі численні монументи і пам'ятники його царювання свідчать про славолубивого, зарозумілого, енергійного і твердої руки монарха, самісенько як він поданий в гебрейській історії. Його мумія була знайдена в 1881 р. в дуже добре перехованім стані. Чи був він тим фараоном "утиску", тяжко сказати; а чи його симн Меренпта був фараоном за котрого став ся вихід Жидів з Єгипту? — Можливо, але ще з меншою певністю.

Відтепер кон стародавньої історії стає для нас виднішим завдяки жидівським літописям і просторішим, щоб приймати на собі акторів, з котрими нас запізнала одна з найліпше знаних книжок. На кон виступає Мойсей (13 столітє Пр. Хр. (?)), шляхотна і вражаюча постать; проводирь, законодавець і керманіч без жадного титулу або ранги; оракул та пророк без попівського уряду; з усіх законодавців та фундаторів націй найменший у претензіях, але найбільший що до впливу на будучину людства.

Що до вдачі та історичної ваги, Мойсей містить ся геть вище Давида (10 столітє Пр. Хр.), котрий перебудував жидівську націю політично, пристосувавши трон до її теократії і прибравши його більше на подобину загальних деспотій давнього сходу; але та мішанина в Давиді поета, вояка та авантюриста (людини чуття з людиною діла, недбайливого грішника з згриженим каяльником, людини романтично-

го життя з кар'єрою зимної амбіції) була чарівною уяві усіх віків і дала йому першість межи героями жидівської історії, на котру годі згодитись після тверезого перегляду його поведження та вдачі.

Царь Соломон (10 столітє Пр. Хр.) нічим не нагадує собою Давида, хіба практичною здібністю урядування, котра в деяких головніших випадках навіть перевищає його батька. Він тримав ся більше державницького напрямку економічного розвитку та згоди. Він не уділичив по своєму батьку ані його жвавості, ані любої вдачі. Зимний, обрахований, міркуючий, собі-попустливий і так залюблений в сентенційній літературі, що більшість приказок та максим того часу були приточені йому, він був, без ваги, визначним мудрим мужем, але не мудрішим від усіх віків.

Щоб знайти в жидівській історії рівного у величі Мойсейови, ми мусимо сягнути поза Давида та Соломона аж до пророка Ісаїї (8 столітє Пр. Хр.), обовязки та службу котрого ми найкраще зазначемо, коли будемо звати його натхненням дорадником Юдеї, — бесідник над бесідниками, проповідник над проповідниками, — дежавник, поет; апостол в той самий час, — він перестерігав та упоминав свою націю з такою вимовою, якої ніколи не було чути з иньшого язика. Новітні досліді тієї книги, котра має ім'я Ісаїї, в жидівській Біблії, приводить багатьох вчених до висновку, що більшість, але не усі, перших тридцяти шести розділів походять від того славетного пророка, але ті решта двадцять і сім розділів, враз з декотрими ранішними, були додані з якихсь иньших джерел пізніше.

За часу Ісаїї, Асирія, північний пагонець Вавилонії, підвелась до провідної ролі в орієнтальній історії, але власні асирійські записи подають тільки слова та діла царів. Царської крові вояки, котрі хвастають ся широкими підбоями, котрих їхні нащадки недовго втримували, та будівничі величних божниць та палаців з'являють ся по достатку: Тілгатпілесери I. і III., Асурнатсірпал, Шалманесери I. і II., Саргон Пізній, Сеннахеріб, Есаргаддон, і иньші (12 — 7 століття Пр. Хр.); але розумних державників між ними не було багато. Перший Тілгатпілесер показав здібність більшу від безжурного нищення та різанини систематичними заходами улпшення виробів його

держави в плеканню худоби та рільництві. Можливо, що третій Тіглатпілесер вигдав політику пересадження громад підлеглих народів з одної місцевості у другу, що спричинило майже щезнене десяти колін ізраїльського царства заподіяного Саргоном та вигнане "цілого Єрусалиму" Набухаднеззаром царем вавилонським. Та чи витворила Асирія якунебудь велич вдачі в громадським або особистім життю, чи дала вислів думки або пісні світові, — про те її врятовані літописи нічого не кажуть.

Незадовго перед занепадом Асирії Західна Азія підлягала урядови завойовника, котрий був, принаймні, більшим державником, ніж його попередники в тій монархії тієї частини землі. Греки, котрі були критичними судьями політичних здібностей, ставились до Славетного Кира (558 — 529 Пр. Хр.), фундатора перської держави, з величезною повагою. "Котра людина окрім Кира", покликуює Ксенофонт, котрий написав про Кира подивляючий опис, "після того як перевернув цілу імперію, умер з назвою Батька від тих людей, котрих він підігнув під своє пановане!" Після опису "економії" тієї імперії, котру сотворив Кир, Ксенофонт зауважує: "Отже з усього, що було сказане видно, що він уважав, що жаден не міг мати до діла з урядованем, хто не був кращим від тих, над ким він мав рядити". Коли таке чуте свідомо провадило Киrom, так без ваги він буде одним з ідеальних монархів в історії.

Межи Перзами, за того часу, була в русі розвитку натхнена література спричинена духовим навчанем Заратуштри, котрий зреформував первістну релігію Арійців в Ірані. Що тичить ся особи Заратуштри, так про те нічого не знати з найменьшою певністю. Він міг жити, як де-котрі вчені здогадують ся, за десятого століття перед Христом; та що дотично його дати, се було шесте столітє (Кирове столітє), коли його духовий вплив ставсь могутньою історичною силою.

Те столітє було надзвичайним моральним і релігійним пробуженем у східнім світі. Се було столітє появи Готами, чи-то Буддги, і Конфуція і Лаоцзе. Межи духовими вчителями, котрі подали ліпші віровання та чистіші ідеї великій силі людства, Буддга буде найвизначнішим. З королівського роду, він полишив свій дім, родину, маєтки та роскоші життя, щоб знайти увільнене від страждань сього світа і дати в тім раду людству. Не так давно був знайдений в Північній Індії пописаний стовп поставлений в третім століттю перед Хри-

стом буддгійським імператором Асокою, що значив місце народження Буддги. Завдяки другому написови відшукано було місце Буддгінного похорону; там була знайдена сила реліквій "благословеного" у масивній кам'яній домовині, котрі були подаровані британським урядом Індії королеви Сіаму з зазначенем, що якась частина тих реліквій має бути поділена поміж буддгистами Барми та Цейлону.

Славетні вчителі Китаю (6-5 столітє Пр. Хр.) були менш духовними ніж Заратуштра або Буддга. Лао-цзе був мистиком, мистицизм котрого підліг безглуздому перекрученню. Конфуцій був чисто практичним моралистом, утилітарної школи, з твердою практичністю та консерватизмом, котрі він вщепив глибоко в китайський розум. Він не провадив посидючого та розміркованого життя, але був дуже діяльним і далеко подорожував, посідаючи всілякі громадські уряди та стикаючись з всілякими людьми та ділами. Конфуцій умер в 478 р. Пр. Хр.

(Дальше буде).

Брандон, Ман.

До Вид. "Зам. Віст."

Дуже мені сподобавсь "Заморський Вістник" а найбільше тому, що в нім міститься правдива наука, котрої як раз нам робітникам потрібно і котру можемо подибати лише в "Заморським Вістнику".

Тому відзиваюсь з кличем до вас українські робітники і фермери, хто ще немає "Заморського Вістника", нехай сейчас собі припромує і хай старається щоб його товариш, сусід або знакомий читав "Зам. Вістник".

Я певний, що по перечитанню сего журналу, не пожалуєте, що собі заприпромуєвали. Найбільш українські товариства та організації, повинні мати у себе "Зам. Вістник", з якого тільки науку можна черпати для всіх.

Остаюсь з товаришським привітом.

Н. Мандрик.

Нова Книжка!

ПІВНІЧНИЙ БІГУН

КОЛИСКОЮ НАРОДІВ.

Теорія бігунового походження индоевропейських народів.

Написав Євген Єлачич.

Ціна 15 центів.

Жадайте сеї книжки по всіх книгарнях.

Ukrainska Knyharnia

516 Queen St. W. Toronto, Ont.

Н. А. Рубакин.

КАМЕНІ ЩО ПАДАЮТЬ З НЕБА.

з московської переклав В. Б.

(Продовжене).

"Пильнууй його на вічні віки. Поки буде цілий сей щит, доти буде цілою і могутною римська держава. Пропаде сей щит, пропаде і Рим".

Цар Нума поклав пильнувати доручений йому камінь, понад все. Для більшої обережності, цар Нума сказав, щоб ковалі викували ще других одинайцять таких щитів і сховати їх враз з дійсними. Через довгі віки всі згадані щити лежали без ужитку, мов які святощі.

В дійсності не був се щит, а лиш кавалок заліза подібний до щита. Можливо, що справді він упав з незаних світів, а ковалі опісля зробили з него щита.

Довгі віки Римляни думали, що ніякий ворог не страшний, коли у них є в посіданню такий щит. Але стало ся раз, що вороги напали на Рим; коли ж ворог забравсь, побачили, що й щит пропав. Чи ворог викрав його, чи може на полю битви щит зістав ся, сього ніхто не знав. Та хоч і пропав той щит, але Рим ще довгі віки перестояв, заки занепав.

Подібно, як в Римі, розуміли силу каменя в Індіях. В році 1621-17-го квітня в місті Лягорі упав також такий камінь, котрий був кавалком чистого заліза. Того часу місто Лягора було під монголами. Їхнім імператором був якийсь Джігангір. Коли Джігангір довідав ся, що в камені є залізо, казав викувати з того дві шаблі, один гинджал і один вояцький ніж. Думав, що маючи зброю з такого заліза, його ніхто не переможе. До того ж його ім'я "Джігангір" — по-нашому буде, — "завойовник світа". Але, ані зброя кована з небесного заліза, ані славне ім'я не зробили нічого. Джігангір воював багато, а перемагав мало, бо вірив в свою зброю, але йому бракло розуму та хоробрости.

Так як Джігангір, роблять і Араби, у них у великій ціні шаблі, особливо з домішкою заліза, що упало з неба. Араби кажуть, що такі шаблі зачаровані та непереможні. Про них розповідають і правду і нісенітницю.

Далеко на півночі коло Північного Ледового Океану, живе дикий нарід Ескимоси. Для Ескимосів, також не новиною падучі камені. Вони хоч і далеко від Арабів, та всеж однаково з Арабами думають про ті камені. Ось що

розповідав про Ескимосів один подорожний:

"Залізні камені, що впали з неба, у великій повазі у Ескимосів. Ескимоси кують собі з них ножі та сокири. Вони гадають, що супроти таких ножів та сокир жадин ворог не встоїть".

Ескимоська стрілка зроблена з небесного заліза.

З того опісля й виходить, що одні і другі, ніби говорять правду, а в дійсності всі вони далеко від правди. Нераз можна чути, що голос загалу є правдою: "Голос народа — голос Божий". Але ми бачимо з попередно наведених прикладів, що не всі однаково розуміють про такі камені. Одно можемо певно сказати, що всі народи добачають в них якесь диво.

Годі тут, признати комусь з тих віровань за правду. Щоб дійти до правди, нам потрібно не мало фактів дослідити. Потрібно віднайти джерело правди, щоб не остало ані одної таємниці перозв'язаної, незрозумілої.

Але кому не хотілоб ся пізнати правди, а вірити сліпо в щось?

Що краще — дізнати ся розсудно правди, чи вірити на сліпо?

Поведівсім ось що: не треба дуже вірити в різні казки та оповідання. Що се пожиточне, чий тому послужить отсей приклад. Сто кінцями літ тому, жив у Франції чоловік досить учений. В різних старих книгах читав він про випадки падання важких каменів з неба. Про те дійсно оповідали різні книги, німецькі, французькі, грецькі, римські, китайські. Той учений, читаючи, застановляв ся над тим довго-довго і говорив нераз:

"Дивно се! Як тут я можу вірити? На

власні очі я ніколи сього не бачив, щоб камені з неба падали. І поки не побачу — не повірю. Я, хоч би і хотів вірити, так сили на те нема. Що з того, що про те пишеться в стародавніх книгах? Сі стародавні книжки давно вже понаписувані. Але той, що писав в них про паданє каменів міг се писати як вістку, сам того не бачивши. А яких лише вісток не буває? От, Китайці щось рповідують про огняних драконів, а Москалі балакають про якихсь огняних зміїв. От, Турки та Араби щось базікають про свою Каабу. Якже я можу усе-му тому вірити?"

І учений не хотв вірити. Він не няв віри усім тим оповіданням, а міркував собі та:

"Кажуть, що камені — падають з неба. Звідкиж вони там взяли ся? Чиж небо кам'яне? Чи може хто доведе, що всей небозвід твердий? Звідки тут може взяти ся "твердь"? Все, що бачимо над нашими головами — хмари. А щож таке хмари? Звичайно мрак, неслась високо понад землею. Там вище хмар небесне склепінє, небесна блакить. А та блакить то собі повітре. Тай те повітре не дуже далеко сягає поза землю. Не так до сонця та зірок, але і до місяця воно не досягає. А уся просторінь поза повітром не є нічого більшого, як порожнеча без кінця і краю. У тій порожнечі кружляє сонце, місяць і зорі та ще иньші небесні світила. Межи ними скрізь більше нічого. Звідки може взяти ся паданє каменів? Того цілковито немож' зрозуміти."

Видно з сього, що той учений не любив вірити в те, чого не знав і не розумів. Він не хтів няти віри тому, що може була якась нісенітниця та брехня. Той вчений любив правду, властиву правду, дійсну, пунктуальну, певну, доведену та зрозумілу. Далі він міркував так:

"Може такі камені з місяця падають? Або з сонця? Ні, і се не так, неможливо. Чомуж не падають вони з землі на місяць або на сонце? Колиб камені від нас туди падали, так ми на власні очі моглиб таке бачити. Але камені лежать собі спокійно на землі через сотки, тисячі і міліони літ. У нас на землі усі камені тільки додолу падають. Се кожному відомо, що земля; мов би притягає до себе кожний камінь. Так самісінько і місяць тягне до себе усе, що на нєму не є. Отже, камені не можуть упасти на землю з місяця, не можуть вони упасти і з сонця."

Так розмірковував собі той учений поверх сто літ тому взад; розмірковував, і цілковито не няв віри, що якісь камені можуть падати з не-

ба. Він кивав тільки головою і казав:

"Не вірю! Ніяк не можу вірити! Усе оповіданє про падучі камені, то собі балаканина. Усе то-тільки чутка. А чого люди не накажуть? Не кожній чутці треба вірити."

Так міркувала собі дійсно розумна та вчена людина, котра прагла насамперед дійсної, певної та пунктуальної правди. Хоч у багатьох випадках той вчений умів добре розрізняти правду від неправди, але в сім випадку він помиляв ся; він забув, що і міркованя часом бувають мильні, не тільки сліпа віра. Можна помилитись навіть розмірковуючи про що небудь. Інакше кажучи, не треба складатись на чужі слова та чутки, але не можна цілковито здатись і на свій власний глузд. Хто дійсно шукає правди — тільки її, той повинен доходити правди і в тім, що чує, і в тім, що йому здається і в тім, в що вірує. Доходь певности яко-мога. Сам добирай до того способу. Бо правда, коли вона правда, витримає усяке доходженє її. Але непевним розміркованям, та чуткам, та вірі — годі насліпо вірити. Принаймні зак непевниш ся, що то дійсно правда. Так тпреба робити, міркуючи про камені, що падають з неба.

(Дальше буде).

ПОТРІБНО РОБІТНИКІВ!

Велика фабрична компанія може дати сталу роботу багатьом робітникам з платнею від 45 до 56 ц. на годину.

Зголошуйтесь до:

American Cynamid Co. Niagara Falls, Ont.

ТРЕБА РОБІТНИКІВ.

Робота в фабриці. Платня від 42½ до 47½ цент. на годину. Мешканє 50 ц. на тиждень. Добра їда. Візьміть потяг до Niagara Falls а звідтам трамваєм до Chippawa, Ont.

Компанія дає 4 години бонусу на тиждень.

**North Company
Chippawa, Ont.**

Читайте старокраєву часопись!

"ВОЛЯ НАРОДА"

часопись для працюючого люду виходить що четверга. Передплата на рік 50 корон. Передплату можна висилати долями в реєстрованім листі, на адресу:

**"Wolia Naroda"
Schulgasse 6.
Czernowitz, Bukowina.**

Віджитки в людській натурі.

(Звірскість, дитячість, історична минувшина.)

I.

ЗВІРСКІСТЬ В ЛЮДСТВІ.

Коли візьмемо всілякі кодла звірини зокрема і пічнемо придивлятися їхнім вдачам, ми зауважимо, що кожне звіряче кодло в своїй суцільності, а в багатьох випадках і кожний звіринний рід зокрема, посідають одну загальну вдачу, котрою послуговують ся в своїй боротьбі за існування. Приміром, вдачою усіх лисів будуть хитрощі, вдачою собак — рабська прислужність, котів — самолюбство, свиней — ненажерливість, віслюків — упертість, слонів незважане на меншого від себе, гадюк несподіване укушене, биків тупість і віра в силу своїх рогів, вдача овець безрозважність іти за передною вівцею; з другого боку вдачою усіх гризюків, як мишей, вивірок, водяних щурів, бобрів, сусликів, тощо, буде запасливість та домострійство, а знов вдачою малпів та песеголовців буде малповане всього того, що їх зацікавить, як другі істоти роблять.

Тут ми ще раз підкреслюємо, що кожне окреме звіряче кодло, яке загальна одиниця одного гатунку звірини, посідає тільки одну загальну вдачу — котрою характерується те кодло. Приміром, характеристикою гризюківського кодла буде домострійство. З другого боку кожне звіряче кодло ділиться на звіринні роди (приміром, товстошкірці на: свиней, пекарів, тапирів, носорожців, бегемотів та слонів; або канії на: собак, шакалів, гієн, вовків, лисів, тощо), і звичайно, ті обставини, що примусили витворене тих родів, вплинули в певнім напрямку і на відмінне вдачі зокремих родів, але нетак далеко, щоб не зауважити сьпільної вдачі того кодла до котрого вони належать. Свинячість виявляється в усіх товстошкірців, розбишацтво і хитрощі в усіх каніїв, самолюбність в усього котячого кодла (кіт, рис, кугар, ягуар, леопард, тигрис, лев).

Але що цікавого, се те, що члени одного звіринного роду жаден не посідає вдачі характеристичної до вдачі иньшого кодла. Приміром, кіт не буде так леститись, як пес, а віл удавати малповань, як песеголовець. Кожний звіринний рід цілий від малого до великого, деб він на земній кулі не існував, має одну питому вдачу загалом і в кожному з її членів зокрема. Та загальна вдача більше або мень-

ше допомагає їм у боротьбі за існування і більш-меньш звірина на тім виходить.

А тепер гляньмо на людей. Наука зоології причислює людську родину до кодла приматів. А питомою вдачою малпів буде малповане, чи-то наслідоване вчинків иньших створінь. Запам'ятаймо се.

Уже стародавні Єгиптяне та Вавилонці малювали і різбили людські тіла з звірячими та пташми головами, або навпаки. Дикуни Австралії виводять походжене своїх племен від тієї чи иньшої звірини, так само Індіяни Пів. Америки любили давати собі назви від звірів та птахів: "Червоний лис", "Чорний крук", тощо Тай в наших українських піснях, хлопців звуть "орлами", "соколами", "собоями", а дівчат "горлицями", "ясочками", "лебідочками". Більш того, ми й тепер звемо хитрих людей "лисами", самолюбців — "котами", нечулих — "товстошкірцями", впертих — "віслюками", дурних — "баранами", "биками", "вівцями", лютих — "гадюками", лестивих — "псами", боягузів — "зайцями". Чому ж се так? Коли ж люди належать до людського роду, до кодла приматів (малпи, песеголовці та людина), так вони повинні мати одну спільну вдачу характеристичну тільки людям, як мають свої питомі вдачі иньші звіринні роди, якими вони відокремлюються один від одного, як і надвірною будовою тіла. В дійсності, на перший погляд, люди не мають окремої своєї людської вдачі, в сім розуміню ціле людство се — величезний звірник найрізноманітніших "звірів", "звірят", "звірюк", а навіть "птахів" і "гадя". Чому се так? Чому природа не наділила людського роду однією вдачою, щоб відразу відокремлювали нас від звірини?

Поперед ми сказали, що вдачою малпачого роду буде наслідоване, чи-то малповане, когось иньшого: се вдача малповання належить до цілого кодла приматів. І се розв'язує таємницю різноманітності вдачі людей. Приглядаючись до життя звірини, певно, людські прапрадіди стали наслідувати того чи иньшого звіря, вдача котрого подобалась тій чи иньшій людині. Наслідуючи гадюку, або вовка, — людина на тім часом добре виходила. Се давало приклад иньшим людям, і ті собі вишукували в звірях зразок наслідования. А як ми пригадаємо собі, що був час, коли первісна дика людина вважала декотру звірину за вищі

від себе істоти, що до гадюки, котів, ягуарів, бегемотів, слонів та відмедів — люди молились, як до божеств — отже се наше припущенє, що людство набрало в себе звірячих вдач не є безпідставним базіканєм.

Про те, що що-не-людина, так иньша вдача — усі знають; усі бачуть, як "павуки в людській шкірі" заїдають "мух з двома руками та ногами", як такі самі "п'явки" ссуть жите з себе подібних сотворінь, як "дурні вівці" плигають у прірву за дурним, або зрадливим проводарем і ломлять там собі вязи, як "люди-слоні", топчуть без жалю "людей-гробаків", як "люди-вовки" та "люди-тигри-си", перегризають гергачки "людям-бикам", як "люди-гадюки" підкусують тих, хто був не-обережним наблизитись до них та наставити їм свої груди. Отже, про ту "робітку" людей-звірів не треба багато розписуватись, її видно на кожному кроці. Пошукаймо анальоґічного явища в природі. Так же риба. Людська приказка каже: "Риба жеє з риби, а людина з людини". Правда, риба має одну вдачу і тією вдачою є винищенє менших більшими. Між людьми також: менші, дурніші, слабовитіші, невчені дістають ся на жур спритнішим. А в сій війні усіх проти всіх, що зветь ся "боротьбою за існуванє", люди вживають той тієї, а той иньшої звірячої вдачі.

І та звірскість защевилась в людстві давно; **люди тепер родять ся з звірячими нахилами.** Декотрі на тій звірскості виходять, декотрі від неї пропадають, але ціле людство в своїй історичній суцільності від того страшенно терпить. Лихо поповнене людьми-звірюками, як якийсь бруд спадає на психику людства і робить його що-дня гіршим і гіршим.

Люди, що здають ся найбільш знаючими і найбільш посідаючими всілякої техніки сотворіннями, негодні похвалитись досконалостею свого житя.

Візьмім, приміром, маленьких сусликів. Без крику, без віч, без газет і всілякої иньшої організаційної машинерії вони виходять на лан точити преницю. Ніхто ними не проводить, а яку вони роботу потраплять зробити! А бобри? Та ті цілі будівничі: ліс рубають, гатки кладуть, рови та канали копають, хати будують, не так як суслики кожн про себе, але цілою громадою. І знов без жадного проводу, а усе їм іде і вдаєть ся. Згадаємо тут і про ті манісінські сотворіння — бжілки. Їх часами буває в вулю і до 50.000 штук. Яка праця, яка єдність, який ряд! А се все тому, що кожний суслик має ту саму вдачу, щой иньші

суслики, кожний бібр і кожна пчілка має вдачу кожне свого роду. Бібр родить ся з удачою будівничого, пташок знає, коли летіти до Вирія або як будувати кубельце, хоч його ніхто тому не вчив.

А людей прикупі годі втримати. І коли ми маємо держави і всілякі підприємства, в котрих згромаджуєть ся сила народу — се все тримаєть ся при-купі брутальною силою, а не природним чутєм єдності, що посідають, приміром, бджоли.

Звикли тепер ділити людей після націй та клас, а вартоб їх ділити після їхніх вдач: "собак" до "собак", "гдюк" до "гадюк", "котів" до "котів", "свиней" до "свиней", "овець" до "овець" і так далі... а **людей до людей.**

Звідки беруть ся зрада, нелад, безголове, ростіч в всіляких партійних організаціях, або чому гине те або иньше підприємство? Бо ті, що організують ся не звертають уваги якого гатунку "людської худоби" вони до себе набирають.

Шевченко каже:

Будьте люди,
Бо лихо вам буде!

"Будь людиною", "роби по-людяному", "людяність" — що се за слова, про що вони нам нагадують? Бути людиною — се не бути звіриною. А не бути звіриною, — себто не мати звірячої вдачі. Отже хай усі люди викинуть з себе звірскість, що з ними станеть ся? Чи не станеть ся тоді з людством те, як оповідає М. Горкий, що коли чорт повитягав з одного чоловіка усі паскудства, так з того чоловіка зісталась сама шкіра, і тоді чорт ту шкіру надув, дав туди кілька горошин і зробив своїм дітям тарахкало. Кинемо звірскість — чим будемо? На сей запит нам відповість слово "людяність". "Людяність" — се лагідність, благість, правдивість, братерство, саможертвованє задля добра иньших. У нерозвиненім стані сю "людяність" можемо бачити тепер у бджіл. Між людьми часом зявляють ся одиниці з жадобою встановлення людству сієї вдачі "людяности" — але люди — "бики", "вівці" та иньша темрява їх не розуміють, а люди — "звірі" їх убивають. Ті з людей, що не задоволені теперішнім житєм укладають всілякі політичні пляни, віруючи, що політикою, зміною уряду, вирівнянем маєтків, зменшенем робучих годин, всілякими податками на багатирів — тощо, людям стане легше жити.

Та на усю ту політику мала надія, доки ті,

що бажають направи життя не візмуться до чищення глибин людської натури від віджитків звірскости, а піchnуть ту роботу насамперед від самих себе.

Людство є гуртове сотворене. Але йому бракує однієї спільної вдачі. Через це тепер ціле людське життя можна зазначити трома словами "Будова вавилонської башти". Увільнене від звірскости через приймлене людяности цілим людством сотворить людям спільну вдачу, котра підійме людство понад звірячість і

дасть здійснитись найвищим мріям людських реформаторів.

Хай кожен починає сам від себе. Хай кожен погляне в глиб свого іства і пізнає який "звір" міститься в нім. А тоді має відбутись боротьба вигнання тієї "звірюки". Себто вигнане з себе: підхліблення, самолюбства, гадючости, свинячости, товстошкірости чи-то нечулості, дурноти, овечого замотеличення, тощо, а встановлення, та приймлення людяности осяяної яскравим промінем розуму та науки.

(Дальше буде).

Ради про здоровля.

(Продовжене.)

ЯЙЦІ.

Ся пожива має в собі білок і товщ. Білок стравлюється швидче і легше тоді, коли його зварить ся мягко, а жовток або товщ яйця, травить ся скорше коли зварить ся його на твердо. В сім і цілий клопіт при вареню яєць, бо зле травить ся одна частина його тоді, коли друга легко. Для того найліпша регула при вареню яєць є та, щоб варити чи печи їх після густу того, хто їх буде їсти.

ХЛІБ.

Білий пшенишний хліб має в собі більше поживи ніж разовий або непетльований. Однак до стравлення разовий хліб багато лекший. В пшенишнім хлібі є крохмаль, білок, товщ і цукор.

ГОРОДНИНА.

Ми вже згадували, що в поживі з рослин містяться ся різні складники медицин. Люди, які їдять страви з города є багато здоровішими від тих, що їдять самі штучні, або лише мясо. До головних страв з города зачисляємо, фасолі, горох, біб, бараболі, капусту, бураки, кукурудзи, баклажани, (помидори) огірки і моркву. У фасолях, гороху та бобі є білок і крохмаль. Бараболі і кукурудзи мають в собі переважно крохмаль. Бураки і морква мають цукор і крохмаль. Капуста, огірки, і баклажани є потрібними стравами тому, що мають в собі мінеральні складники калція, фосфора, поташу, соди і магнізія. Зварена, або сира капуста забирє майже пять годин часу в жолудку при стравленю. Фасолі і горох — яких дві до трох годин. Бараболі і другі потребують від однієї і пів години, до трох годин. Печені бараболі є багато більше пожиточними, як варені. При ва-

реню, комірочки крохмалю не розварують ся добре; инакше знов, при печеню, де температура є більшою, і тому комірочки розпукують ся. Така сама річ і з фасолями. Щоби фасолі були доброю стравою, їх треба довго і добре варити, а потім терти.

ОВОЧІ.

Найприємнішою стравою є овочі. В них містяться ся переважно всілякі цукри та мінеральні складники. Люди слабого здоровля, повинні їсти овочі як найбільше, бо в овочах є всяка медицина потрібна для слабого. Дуже пожаданим і добрим є їсти овочі при кожній їді. Діти повинні їсти овочі тому, що в овочах містяться ся мінеральні складники, без яких кости не можуть рости.

КАВА І ГЕРБАТА.

Тому, що багато людей думають, що кава і гербата є пожиточною стравою, не від річи буде згадати тут і про них. Поза цукор і молоко, які домішуємо до кави або гербати, в тих напоях майже нема жадної поживи. Однак вони упливають на нерви і на розум так, що успокоюють їх в часі умучення, або стрівоження. Тому, що пемо їх теплими, розгрівають тіло і в загалі цілий організм. Випивши кави або гербати по тяжкій праці, чоловік чується відсвіженим, його мязи терпнуть від такого напою і розуміється ся не спричиняють болю. Кава розбуджує сплячих так, що коли в пізній годині, заспана людина випе горня кави, так зараз віджене сон. Такий самий вплив, як кава, має і гербата при сніданку. Безмірне або вчасне пиття кави і гербати шкодить здоровлю. Люди, які часто пють їх гублять апетит, дістають болі в жолудку, стають нервовими, і часто худнуть або за надто ситіють.

(Дальше буде).

КУПУЙТЕ КНИЖКИ

Історія України в оправі — М. Грушевський	3.50	Тарас Бульба (оповідане з ілюстраціями) . . .	40
Кобзар Т. Шевченка в оправі	2.50	Борба Світів	40
Розбійник Кармелюк в 6-х томах	2.40	Кроваві Діаманти	35
Словар Чужих Слів (в оправі)	2.00	Ілюстр. Укр. Письменство в Житєписях	35
Великий Укр.-Анг. Словар (1578 сторін) . . .	2.00	Новітня Суспільність і Церква	35
Наша Дума (укр. пісні з нотами) брош. . . .	1.50	Спартак Ц. Самойлової	30
Укр. Анг. Кишень. Словарець, (в скір. опр.)	1.50	Культура, Національність і Асиміляція	30
Українська Граматика Соцького	1.50	Короткий Огляд Укр. Письменства	30
Іван Гус — чеський мученик (в оправі) . . .	1.50	Про Полові Справи	30
Камінна Душа — Г. Хоткевич	1.50	Словарик Чужих Слів	30
Підручник, школа на скрипку	1.50	Під прапором Свободи	30
Фільозофія Соціал-Демократії	1.50	Стилістика, Поетика і Реторика	30
Провідник до Англійської Мови	1.50	Герой Капіталу	30
З Ласки Родина в 3-х томах	1.50	Серед Вічних Снігів і Ледів	30
Огнем і Мечем (в оправі)	1.35	Діавольська Справа	25
Еволюція в Образках	1.25	Історія про Магельону	25
Робінзон Крузо	1.00	Буквар	25
Українсько-Англійський Кухар	1.00	Січовий Співаник	25
Сорок Тисяч Миль Під Водою — Ю. Верн	1.00	Українська Читальня	25
Домашний Кухар	1.00	Про Укр. Козаків, Татар та Турків	25
Грішники (Роман-Хроніка)	80	Сповідь бувшого Російського Царя	25
Петрії і Довбушуки Ів. Франко	80	Казки Братів Грімів	25
Українсько-Англійський Листівник	75	О Дванайцяти Таблицях	25
В Неділю Рано Зіле Копала	75	Ювілейна Збірка Статей Т. Шевченка	25
Огнем і Мечем, (випуск перший)	65	Цариця і Весталька	25
З Фільозофії Політики	65	Початки Релігії	25
Папа чи Христос	65	Як Львиця Виховала Царського Сина	20
Кайдашева Сімя — І. - Н. Левицький	60	Жовнірські Оповідання	20
Ветеринар	60	Надзвичайні Дива Природи	20
Лис Микита	50	Перша Ластівка Українських Пісень	20
Наука Про Народне Господарство	50	Кармелюк і Невільничка — Марко Вовчок . .	20
Фільозофія Штуки	50	Історія Про Малого Пилипка	20
Захар Беркут (оповідане І. Франка)	50	Опришок і другі оповідання	20
Блискавиці-Студія і Жовнір. Оповідання . . .	50	Місяць Свідок	20
На Стрічу Сонцю Золотому	50	Хан і його Син або Українка Бранка	20
Гипнотизм і Суггестія	50	Із Звірячого Царства	20
Маруся	50	Хмельниччина в Галичині	20
Свята Інквізиція	50	Деять Братів і Десята Сестриця Галя	20
Українська Правопись	50	Кльод Ге — В. Гіго	20
Страшні Тайни Монастирських Мурів	50	Подорож Гулівера до Краю Ліліпутів	20
Конець Титаніка	40	Подорож Гулівера до Краю Великанів	20
Варвара Убрик	40	Весела Читанка, з Образками	20
Розвій Поглядів на Вселенну	40	Хрунь і Чорт, нап. В. Будзиновський	15
Подорож до Місяця — Ю. Верн	40	Як Пан Собі Біди Шукав	15
Суд Чотирох	40	Два Брати (з казок братів Грімів)	15
Історія Московщини	40	Русини а Москалі	15
Методична Граматика Української Мови . . .	40	Найновіше Чудо в Ченстохові	15
Молодий Вік	40	Іван Франко	10
Історія України (мала)	40	Відроджене України	10
Про Старі Часи на Україні	40	Жителі Марса	10

Замовлення слати на адресу:

UKRAINSKA KNYHARNIA

516 Queen St. W.

TORONTO, ONT. CAN.